

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ	7
1.1. Вплив податкової складової на формування фінансових ресурсів регіонів	7
1.2. Теоретичні підходи до визначення та формування податкового потенціалу регіону	13
Висновки розділу 1	23
РОЗДІЛ II. ПРАГМАТИЗМ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ОЦІНКИ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ	24
2.1. Моніторинг динаміки та структури податкових надходжень в регіонах України	24
2.2. Оцінка та прогнозування податкового потенціалу регіонів України	33
Висновки до розділу 2	40
РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ.....	41
Висновки до розділу 3	47
ВИСНОВКИ	48
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	51

ВСТУП

Основним джерелом формування фінансових ресурсів в державі є податкові платежі, які в умовах сталого розвитку на 70 – 80% формують дохідну частину державного бюджету. Сплачені суб'єктами господарювання та громадянами податки спрямовуються на фінансування соціально-економічної сфери та забезпечують можливість державних органів виконувати покладені на них функції.

В умовах бюджетної децентралізації важливою ланкою формування та використання бюджетних ресурсів є місцеві бюджети, які формуються органами місцевого самоврядування. При цьому, частка їх податкової компоненти свідчить про певний рівень самостійності місцевих органів влади у прийнятті рішень, щодо фінансування відповідних соціально-економічних проектів у певному регіоні. Це дозволяє його розвивати як в економічному плані, так і шляхом підвищення рівня добробуту населення даної території.

Однак, повномасштабне вторгнення РФ на територію України та введення воєнного стану значно змінило пріоритети та можливості фінансувати певні статті видатків як з державного так і з місцевого бюджетів. Значні руйнування державної та приватної інфраструктури в наслідок військових дій, внутрішня міграція населення та бізнесу з територій які окуповані, або на яких ведуться активні бойові дії, поява великої кількості соціально незахищених верст населення тощо зумовили значний дефіцит фінансових ресурсів, які необхідні для відбудови та покриття видатків на соціальні виплати. Тому, важливою складовою економічної політики в умовах війни є пошук додаткових фінансових ресурсів, як зовнішніх (міжнародні гранти, міжнародна фінансова допомога тощо) так і внутрішніх, зокрема через дослідження податкового потенціалу місцевих бюджетів, особливо тих областей, де не ведуться активні бойові дії. Зважаючи на вище сказане, обрана тема дослідження є актуальною та потребує детальнішого дослідження.

Проблематику формування, оцінки та прогнозування податкового

потенціалу досліджували багато науковців, зокрема: А. Абрамова, Н. Горський, О. Десятнюк, Ю. Іванов, С. Каламбет, О. Кириленко, А. Кізима, А. Крисоватий, Г. Кузьменко, І. Лук'яненко, М. Меламед, О. Мірчев, Д. Міщенко, Н. Опихана, В. Пасенко, С. Супруненко, Ф. Ткачик та ін. Разом з тим, зважаючи на низький рівень податкового потенціалу регіонів України, потребують подальших досліджень питання щодо сутності та комплексного дослідження факторів його формування та прогнозування.

Метою дослідження розкриття економічної сутності податкового потенціалу регіонів та подальший розвиток методологічних засад оцінювання та прогнозування податкового потенціалу місцевих бюджетів.

Завдання дослідження. Відповідно до поставленої мети дослідження вирішено наступні завдання:

- встановлено вплив податкової складової на формування фінансових ресурсів регіонів;
- розкрито теоретичні підходи до визначення сутності податкового потенціалу та джерел його формування;
- здійснено моніторинг динаміки та структури податкових надходжень в регіонах України;
- проведено оцінку та здійснено прогнозування податкового потенціалу регіонів України;
- окреслено основні напрямки удосконалення формування податкового потенціалу регіонів.

Об'єктом дослідження є податковий потенціал регіонів.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти оцінки та прогнозування податкового потенціалу регіонів України.

Інформаційною базою дослідження стали праці вчених-економістів, нормативно-правова база щодо справляння податків та зборів в Україні, статистична інформація, матеріали Міністерства фінансів України, Державної податкової служби України, періодичні видання.

Методи дослідження: в роботі використано такі методи дослідження як:

індукція, дедукція, аналіз і синтез, групування й порівняння, синтезу, прогнозування, методи статистичних розрахунків, динамічних порівнянь, графічно-табличний метод.

Наукова новизна полягає у формуванні оцінки податкового потенціалу регіонів та визначені рівня їхнього забезпечення власними фінансовими ресурсами, зокрема податковими, а також опрацювання сучасних методів планування та прогнозування податкових надходжень.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці рекомендацій щодо підвищення податкового потенціалу регіонів України та забезпечення їх економічного зростання в умовах політичної та соціально-економічної невизначеності.

Апробація результатів випускної кваліфікаційної роботи. Основні наукові положення та висновки роботи апробовані на Десятій заочно-дистанційній конференції студентів і молодих вчених «Актуальні питання фінансової теорії та практики» (тема доповіді: Теоретичні підходи до визначення податкового потенціалу) та у збірнику тез «Фінансове забезпечення сталого розвитку» (тема доповіді: Оцінка податкового потенціалу регіонів України).

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Повний текст складає 55 сторінок і включає 9 таблиць, 12 рисунків. Список використаних джерел налічує 47 одиниць.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

1.1. Вплив податкової складової на формування фінансових ресурсів регіонів

Важливою складовою соціально-економічного розвитку будь якої держави є розвиток окремих її територій – регіонів, які формують цілісну економічну систему. Вивчення політики держави щодо регіонів потребує глибокого розуміння понятійного апарату, зокрема змістового та просторового наповнення поняття «регіон», який став об'єктом великої кількості міждисциплінарних наукових досліджень.

Так, в українській економічній енциклопедії поняття «регіон» (від лат. *regionis* – «область», «округ») розглядається як «...частина держави зі специфічними, притаманними лише йому, природними умовами та характерною спрямованістю розвитку продуктивних сил з урахуванням демографічних, соціально-культурних та історичних особливостей, розвиток якого здійснюється на основі законів загальнонаціональної економіки» [**Error! Reference source not found.**, с. 164]. На відміну від поняття «територія», при визначенні терміну «регіон» науковці користуються значно більшою кількістю критеріїв, зокрема: спільність народного господарства та регіональних інтересів, сільськогосподарські та техніко-економічні особливості розвитку промисловості, наявність суб'єктів господарювання об'єднаних політичними, соціально-економічними, культурно-етнічними інтересами, у результаті яких утворюється регіональний тип відтворення соціальних та економічних систем. Зокрема, А. Мельник ототожнює поняття «регіон» із господарською територією «...яка виокремлюється в межах однієї держави географічним розташуванням, природними та трудовими ресурсами, структурою та спеціалізацією

господарства, екологічними, соціально-культурними та економіко-технічними проблемами» [Error! Reference source not found., с. 12].

Деякі українські вчені наводять чіткіше тлумачення терміну «регіон», пов'язуючи його з адміністративно-територіальним устроєм, який існує в державі (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до трактування дефініції «регіон» українськими науковцями

Автор	Визначення дефініції «регіон»
Герасимів З. М.	певне утворення, для якого характерні територіальна приуроченість, взаємозв'язок виробництв і галузей, можливість відтворення потенціалу (природного, виробничого, демографічного, науково-технічного), своєрідність господарського комплексу, певна спеціалізація, динамічність, наявність зовнішніх зв'язків [4, с. 26]
Долішній М. І., Мошенець О. В.	адміністративно відокремлена територія України з особливостями природно-географічного та економіко-географічного положення, набутою економічною структурою та системою розселення, а також системою факторів обмеження його виробничого потенціалу [8, с. 7]
Дорогунцов С. І.	будь-яка територія, яка має певні ознакові відмінності від іншої, тобто певні цілком визначені риси і властивості, які є специфічними для даної території [9, с. 624].
Єпіфанов А. О., Сало І. В.	територіальна соціально-економічної система, що характеризується складною структурою, яка включає в себе всі види продуктивних сил і відображає всю багатогранність суспільних відносин на цій території [13, с. 46].
Мельник С. А.	окрема самостійно господарююча система, що має чітко означені межі своєї території, власні органи управління, матеріальну й фінансову основу та, як правило, визначається законодавчими актами держави, виходячи з її стратегічних і тактичних цілей та завдань [26, с. 4].
Тарангул Л. Л.	відкрита цілісна територіально-адміністративно визначена частина країни, яка поєднує у собі господарство, населення, природні особливості та відзначається певною виробничою спеціалізацією, при цьому внутрішні зв'язки є більш тісними за зовнішні [40, с. 15].
Закон України «Про засади державної регіональної політики»	територія Автономної Республіки Крим, області, міст Києва та Севастополя [35].

Так, М. Долішній та О. Мошинець у своїх дослідженнях зазначають, що поняття «регіон» ідентифікує адміністративно-територіальну одиницю України – область, місто, район, а також об'єднання адміністративно-територіальних одиниць або їх частку як територію. Також, вони зауважують, що «регіони слід диференціювати за способом утворення на адміністративно-територіальні

одиниці первинного поділу та території вторинного поділу» [**Error! Reference source not found.**, с. 479 – 482]. До першого виду належать регіони, які «об'єднують адміністративні області, міста загальнодержавного та обласного значення, адміністративні райони, території сільських, селищних рад та міста районного значення, а регіони вторинного територіального поділу утворюються в залежності від певних особливостей» [**Error! Reference source not found.**, с. 479 – 482].

Однак, термін «регіон» за своїм значенням є масштабнішим в територіальному вимірі й не обмежується кордонами лише однієї держави. В умовах глобалізаційних процесів поняття «регіон» слід розглядати «...як відкриту економічну систему, в якій зовнішні зв'язки необхідні для запобігання інертності внутрішньої територіальної кон'юнктури, що значно зменшує здатність до нововведень».

Аналіз теоретичних підходів зарубіжних економістів щодо конкретизації поняття «регіон» є також доволі суперечливим і таким, що визначає хіба що розмаїття думок. Наприклад, Л. Мозейс визначав «регіон» як «просторове формування в межах існуючого адміністративно-територіального поділу країни, основу якого мала скласти оптимізація притаманної тодішньому суспільству господарської моделі» [**Error! Reference source not found.**]. Іншими словами, гармонізація відносин між урядом та приватним капіталом в плані недопущення «негативних змін» повинна становити сутність регіональної політики.

Узагальнюючи вище наведені теоретичні напрацювання вчених, можна підсумувати, що поняття «регіон» – це адміністративно-територіальна частина країни, яка характеризується такими ознаками, як економіко-географічним розташуванням, соціально-культурними зв'язками, наявністю природних та трудових ресурсів, виробничою спеціалізацією та системою внутрішніх й зовнішніх зв'язків.

Визначний український економіст-географ В. А. Поповкін обґрунтовував та відстоював необхідність «...цілісного регіонального підходу в управлінні економічною системою держави». Він вважав, «...що регіональна політика

повинна сприяти ефективному досягненню головних політичних, соціально-економічних та екологічних цілей розвитку держави за рахунок використання закономірних факторів територіального поділу праці і регіонального комплексотворення» [Error! Reference source not found., с. 54].

Вагоме місце у реалізації регіональної політики держави належить податковій політиці, основним інструментом реалізації якої являються податки. Податки регулюють рівень державної централізації ВВП та пропорції розподілу й перерозподілу доходів громадян, саме тому податкові надходження є основним джерелом фінансування суспільних благ та утворення фінансових ресурсів в державі.

Теоретичною основою використання податкових інструментів є функціональна природа самих податкових платежів, оскільки, суть «податку», передусім регулюючий аспект, визначається на основі функцій, які виконує ця економічна категорія. У дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців існують різні погляди на функціональне призначення податків, тому виділяють різні його функції, до яких можна віднести: «фіскальну, розподільну, регулюючу, стимулюючу, контрольну, соціально-економічну, мобілізаційну, стабілізаційну та функцію поєднання інтересів особи й суспільства». На нашу думку, податки виконують фіскальну та розподільно-регулюючу функцію, оскільки саме вони передбачають вплив на соціально-економічний розвиток як країни загалом, так і окремих галузей економіки, суб'єктів господарювання та адміністративно-територіальних одиниць. Дане твердження виходить із економічної доктрини Дж. Кейнса про «вбудовані механізми гнучкості», в яких він вбачав саме регулюючий потенціал податків.

У своїх дослідженнях, А. І. Крисоватий зауважує, що «податкова політика – це основний інструмент реалізації фіскальних інтересів держави» [Error! Reference source not found., с. 93]. При цьому, вчений акцентує увагу на тому, що «фіскальні інтереси держави не обмежуються лише залученням коштів до бюджету, оскільки це лише одна із функцій держави» [Error! Reference source not found., с. 93].

При дослідженні податкової політики необхідно приділити значну увагу податковій політиці, що проводиться на регіональному рівні, оскільки саме розвиток окремого регіону та регіонів загалом є запорукою економічного зростання держави. Виходячи із практики розвинених країн з ринковим типом господарювання, саме податкові інструменти у регіональній політиці реалізуються в процесі акумулювання власних фінансових ресурсів відповідної території. З метою систематизування функціональних виявів категорії «податок», доцільно було б виокремити поняття «податковий інструментарій», який використовується з метою здійснення впливу на фінансове забезпечення розвитку регіонів (рис. 1.1).

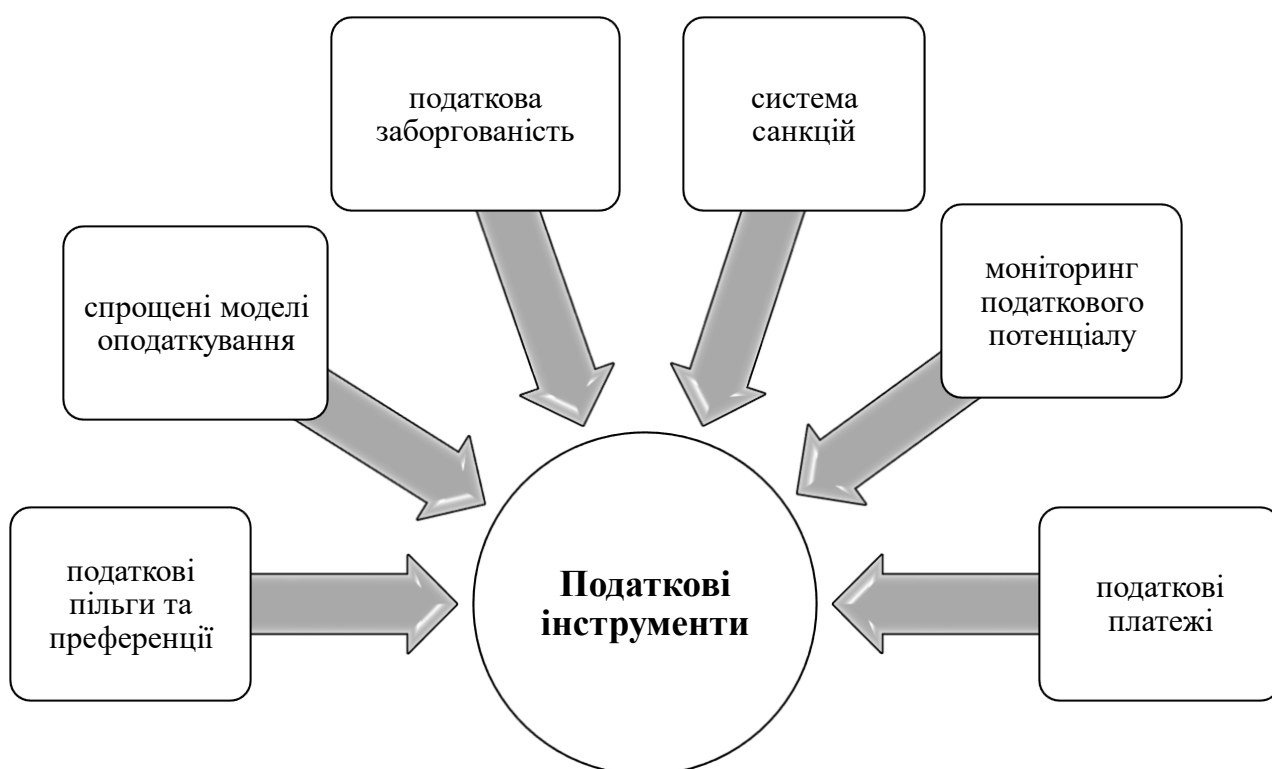

Рис. 1.1. Податковий інструментарій

Примітка. Складено автором.

Податковий інструментарій розвитку регіонів може бути визначений як «система фіскальних механізмів наповнення бюджету, стимулювання та/або рестрикції, що імплементується з метою фінансового забезпечення розвитку та подолання небажаної економічної дивергенції адміністративно-територіальних утворень» [Error! Reference source not found., с. 193].

Виокремлений інструментарій податкової політики передбачає дотримання базових принципів, зокрема:

- посилення рівня фінансової незалежності регіонів з одночасним зростання «зацікавленості» органів місцевого самоврядування в адмініструванні власних податків і зборів;
- «максимального врахування податкового потенціалу території, забезпечення неперервності суспільно відтворювального процесу та збалансування соціально-економічного розвитку регіонів з одночасним уникнення суспільної конфронтації» [Error! Reference source not found., с. 193];
- дотримання справедливості у розподілі податкових ресурсів та недопущення порушень і зловживань щодо застосування «фіскальних стимулів та обмежень»;
- неперервності, «комплексної адаптивності», стабільності та логічної послідовності застосування.

Разом з тим, помилково буде ототожнювати податковий інструментарій винятково із самими податковими платежами, оскільки їм властиві й інші форми, які використовуються у процесі податкового регулювання. Тому, «податковий інструментарій регіонального розвитку» слід розуміти як сукупність фіскальних важелів заохочення чи стримування наповнення бюджетів усіх рівнів, що використовуються в процесі ресурсного забезпечення розвитку територій та подоланні розбіжностей адміністративно-територіальних утворень.

Підсумовуючи, можна зробити висновок, що основою забезпечення формування фінансових ресурсів держави та її регіонів являються, в основному, податкові надходження, які акумулюються до бюджетів різних рівнів. При цьому, важливим фактором є не лише сума акумульованих податків та зборів, але й наявність податкових пільг, преференцій та податкових можливостей.

1.2. Теоретичні підходи до визначення та формування податкового потенціалу регіону

Введення воєнного стану на території України, окупація частини території, ведення активних бойових дій на певних територіях нашої держави зумовили необхідність пошуку додаткових фінансових ресурсів, які потрібні для фінансування «воєнних» видатків держави. Одним із головних таких ресурсів є податки та збори, які справляються на державному та регіональному рівні. При цьому, важливо оцінити не лише фактичні надходження від податкових платежів, але й «податковий потенціал» держави або регіону, який в перекладі з латинської означає «податкова можливість», тобто ті ресурси, які є в наявності, але які не використовуються.

В науковій літературі існують різні підходи науковців до трактування поняття «податковий потенціал», що відображають його сутність та зміст (табл. 1.2).

Різний зміст поняття «податковий потенціал» обумовлений різними цілями, завданнями та розумінням суті економічних процесів. Отже, податковий потенціал можна визначити як «...прогнозний обсяг податкових надходжень, який реалізується через систему взаємодії податкового законодавства, органів податкової служби та платників податків із метою максимально можливого наповнення бюджетів фінансовими ресурсами задля стимулювання процесів розвитку у державі та її регіонах» [**Error! Reference source not found.**, с. 39].

Податковий потенціал також можна розглядати на рівні держави або окремо взятого регіону. Оскільки, в Україні податкова політика спрямована саме на децентралізацію бюджетних ресурсів та підвищення самостійності органів місцевого самоврядування, то доцільніше, на нашу думку, розглядати саме податковий потенціал регіонів, особливо коли на частині території України ведуться військові дії.

Таблиця 1.2

Теоретичні підходи до визначення поняття «податковий потенціал»

Автор	Визначення
А. Абрамова	Податковий потенціал – це показник ефективності фіскальних відносин держави і платників податків, який відображає формальний і неформальний їх прояв, а також виступає частиною об’єкта податкової політики [1, с. 632].
Н. Горський	Податковий потенціал складається з потенціалів окремих податків [5].
С. Каламбет	Податковий потенціал – реальний національний дохід, зменшений на суму витрат, що забезпечують відтворення життєво необхідних потреб громадян і капіталу, спрямованого на інвестиційні потреби [16, с. 125].
М. Меламед	Податковий потенціал – сума податків, яку можна зібрати, не позбавляючи господарюючих суб’єктів стимулів для подальшого розвитку [25].
О. Мірчев	Податковий потенціал – категорія бюджетної системи: сукупність відносин, що втілюють сутнісні та кількісно-якісні перетворення стану економічної системи, а також державновладні впливи з приводу формування бюджетних доходів і міжбюджетної взаємодії в усіх ланках та на всіх рівнях бюджетної системи через зміни структури й адміністрування податків з метою реалізації функцій держави і забезпечення економічного зростання [28].
Н. Опихана	Податковий потенціал являє собою максимально можливу суму податків і зборів, обчислених в умовах чинного законодавства [30].

Оскільки податковий потенціал передбачає визначення податкових надходжень у майбутньому, то його оцінка дозволяє вирішити такі проблеми як прогнозування доходів відповідних місцевих бюджетів та їх платоспроможності.

Для повноти дослідження сутності категорії «податковий потенціал регіону» О. Башуцька пропонує трактувати його як «граничну величину податкових доходів, які можуть бути акумульовані місцевими органами самоврядування на підставі діючих норм податкової системи, та обумовлюються податковою спроможністю економічних суб’єктів регіону» [**Error! Reference source not found.**, с. 8]. Тобто, науковиця розглядає податковий потенціал як можливість залучення фінансових ресурсів без зростання податкового навантаження на суб’єктів господарювання.

Схожу думку висловлює С. Супруненко, яка податковий потенціал регіону розглядає як «...регіональні фінансові можливості щодо відтворення податкових надходжень у бюджетну систему, виходячи з оподаткованої бази, що склалася в регіоні, без негативного впливу на суб'єктів господарювання» [**Error! Reference source not found.**, с. 225–229].

Д. Міщенко та А. Перетяцько під податковим потенціалом розуміють «максимально можливу величину потенційного ресурсу регіону, мобілізація та ефективне використання якої приведе до збільшення доходів бюджету та сприятиме соціально-економічному розвитку регіону» [**Error! Reference source not found.**].

На думку Л.Тарангул податковий потенціал доцільно розглядати у широкому та вузькому значенні. Так, у широкому розумінні податковий потенціал регіону – це «обсяг реальних і потенційних податкових ресурсів регіону, які можуть бути об'єктом оподаткування при розширенні його податкової бази» [**Error! Reference source not found.**, с. 11]. У більш вузькому розумінні податковий потенціал регіону – це «фактичний обсяг податків, зборів та інших обов'язкових платежів, які акумулюються регіоном при використанні своїх ресурсів за умов чинного податкового законодавства» [**Error! Reference source not found.**, с. 11].

Погоджуємося з думкою О. Десятнюк та Ф. Ткачика [**Error! Reference source not found.**, с. 81], які розглядають податковий потенціал регіонів «як економічні відносини адміністративно-територіальної одиниці в процесі пошуку можливостей формування бази податкових доходів бюджету та їх раціонального перерозподілу», що передбачає використання податкового потенціалу регіонів не лише з позиції акумулювання існуючої бази оподаткування, але й пошуку додаткових джерел та можливостей для збільшення бюджетних ресурсів регіонів.

В економічній літературі виділяють три основні компоненти податкового потенціалу: реалізована складова, нереалізована складова та прогнозована складова (Рис. 1.2).

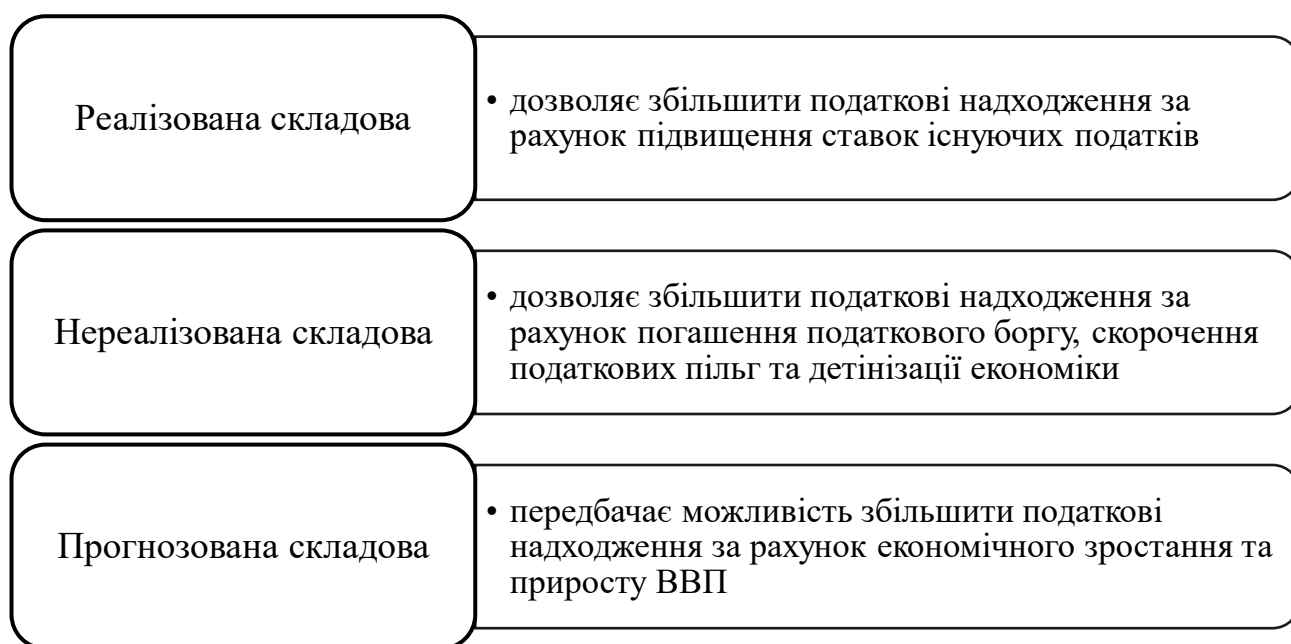

Рис. 1.2. Компоненти податкового потенціалу

Примітка: складено автором за даними [Error! Reference source not found.].

Кожна компонента податкового потенціалу містить джерела його формування на рівні регіону. Зокрема, реалізована складова складається з фактичних податкових надходжень, а дійсна база оподаткування формується за рахунок «об'єктів оподаткування підприємницької діяльності; оподаткування доходів фізичних осіб, споживання населенням суспільних благ, власності». Відповідно, збільшення ставок податків зумовить розширення реалізованої складової.

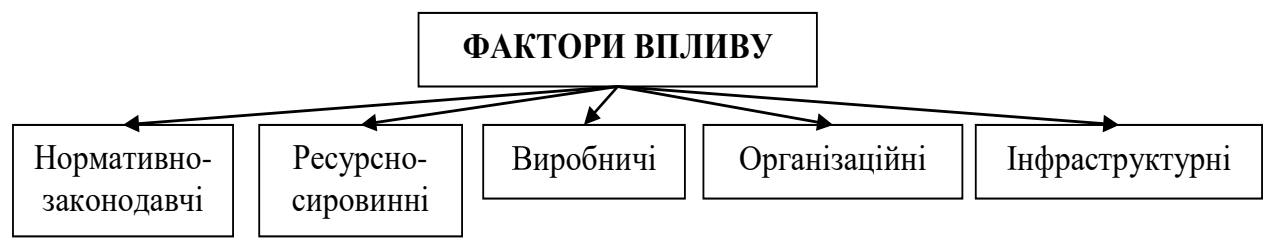
Нереалізована складова включає в себе податкові пільги, податковий борг та «тіньовий сектор» економіки. Відповідно, розширення податкової бази на діючих підприємствах, шляхом скорочення податкових пільг, надходження від виходу суб'єктів господарювання з «тіньового сектору» економіки, запровадження нових фіскально ефективних податків на існуючі об'єкти є резервами для розширення податкового потенціалу. Як зазначили у своїх дослідженнях А. Крисоватий, А. Кізима та В. Маслій «мобілізація податків, зборів, обов'язкових платежів у повному обсязі до бюджетів становить реалізовану складову податкового потенціалу, а до нереалізованої частини

можна зарахувати існуючі в економіці України податкові пільги» [Error! Reference source not found., с. 37].

Прогнозована складова є потенційно можливою базою оподаткування: можливі зростання податкових надходжень від створення нових підприємств або галузей економіки, або за рахунок економічного зростання діючих суб'єктів господарювання.

Отже, основними джерелами формування податкового потенціалу є потенційні база оподаткування та ставки податків.

Розглядаючи податковий потенціал регіону доцільним є розуміння його як «фундамента формування податкових доходів регіонів» [Error! Reference source not found., с. 633], який можна охарактеризувати як структуровану систему (рис. 1.3).

СИСТЕМНІ ЕЛЕМЕНТИ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

Рис. 1.3. «Системні елементи податкового потенціалу регіону» [Error!

Reference source not found., с. 633]

Із рис. 1.3 встановлено, що структурним елементом податкового потенціалу є податкові ресурси, які є «виробленим або отриманим доходом платників податків та податкових агентів регіону» [**Error! Reference source not found.**, с. 80]. Базою оподаткування визначаємо «сукупність оподатковуваних ресурсів за наявного і потенційного рівнів виробничої та невиробничої сфери регіону за мінусом податкових пільг» [**Error! Reference source not found.**, с. 80].

Структурний елемент «податкові зобов'язання регіону» розглядається як «призначення відповідних органів зі збору податкових платежів до бюджету за максимально ефективною їх роботи».

Окремо варто виділити такий елемент як «податкове навантаження», якій розглядається як відношення податкових надходжень до валового регіонального продукту. Зокрема, Г. Кузьменко характеризує податкове навантаження як «агрегований показник, який розраховується як відношення податкових платежів до валової доданої вартості галузей промисловості та відображає фіскальне навантаження на населення та економічних суб'єктів» [**Error! Reference source not found.**, с. 303].

Найважливішою особливістю «податкового потенціалу», яка виявлена в процесі дослідження його сутності, є «ймовірність оцінки можливих податкових доходів бюджетної системи». При цьому, варто зауважити, що він виступає «орієнтиром для державного рівня влади в питаннях бюджетного планування, прогнозування, аналітичної діяльності за підсумками бюджетного року, оцінки податкової активності регіону в досліджуваному періоді» [**Error! Reference source not found.**, с. 633].

Дослідження «податкового потенціалу» показало, що він є складною, багатоаспектною, досить динамічною економічною категорією, яка, на нашу думку, відображає не лише наявний рівень «податкового навантаження» регіонів, але й ті резерви, які можна було б використати для покриття дефіциту місцевих бюджетів. Тому, важливе та практичне значення має вибір методу

розрахунку «податкового потенціалу», що дозволить реалізувати принцип справедливості при оптимальному розподілі бюджетних коштів між окремими територіями.

«Податковий потенціал» безпосередньо залежить від соціально-економічного розвитку регіону, що дозволяє «удосконалювати процеси прогнозування податкових надходжень за рівнями бюджетної системи шляхом безперервного моніторингу змін, що відбуваються, тим самим виявляти і порівнювати податкові можливості».

В українській та зарубіжній науковій літературі використовують досить велику кількість методик для оцінки «податкового потенціалу», зокрема:

- 1) на основі розрахунку показників «середньодушового доходу населення»;
- 2) на основі дослідження валового регіонального продукту;
- 3) «адитивний метод» (побудова репрезентативної податкової системи – РПС), який включає в себе «розрахунковий метод РПС» і «регресійний метод РПС»;
- 4) метод «прямого рахунку»;
- 5) метод «розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів».

Математичний розрахунок даних методів поданий у табл. 1.3.

Розрахунковий метод «репрезентативної податкової системи» був розроблений експертною комісією з міжбюджетних у США відносин як метод визначення «податкової ємності» (податкового потенціалу) регіону. Суть його полягає в «розрахунку суми бюджетних платежів, які можуть бути зібрані в регіоні за умови середнього рівня податкових зусиль і при однаковому складі податків і ставки оподаткування у всіх регіонах». Це зумовлено тим, що в США уряди штатів можуть самі визначати «склад і структуру місцевих податків, а також ставки, за якими вони справляються». Для застосування цього методу необхідно мати дані по «фактично зібраним податкам і зборам та по їх податковим базам, що дозволяє розрахувати обсяг податкових надходжень регіону».

Перевагою «розрахункового методу РПС» є можливість достовірно оцінити податковий потенціал, а недоліком – значні затрати часу.

Таблиця 1.3

«Математичний вираз методів розрахунку податкового потенціалу регіонів»

Назва методу	Формула для обрахунку
Метод репрезентативної податкової системи	$ППР_i = \sum_{K=1}^K ПБ_K * ПС_K / 100\%$ <p>де ППР_i – податковий потенціал і-го регіону країни; ПБ_к – податкова база к-го податкового доходу і-го регіону країни; ПС_к – репрезентативна (середня) ставка оподаткування к-го податкового доходу і-го регіону країни.</p>
Регресійний метод репрезентативної податкової системи	$Y_j = X_{1j} * B_1 + X_{2j} * B_2 + \dots + X_{mj} * B_m$ <p>де Y_j – фактично зібрані в регіоні платежі до бюджету; j = 1, 2, 3, ... , n – кількість досліджуваних регіонів; X_{mj} – показники податкової бази j-го регіону; B_m – випадкові фактори.</p>
Метод прямого рахунку	$ППР_i = \sum_{K=1}^K ПБП_K * R_K / 100\%$ <p>де ППР_i – податковий потенціал і-го регіону; ПБП_к – податкова база к-го податку; R_к – гранична ставка к-го податку; K – кількість податків.</p>

Для «регресивного методу РПС» необхідна інформація про сукупні доходи регіону і «невеликий набір змінних для непрямих вимірників податкових баз

регіонів». Залучення більшої кількості змінних підвищує точність «регресивного варіанту РПС» для ефективного аналізу даних.

«Регресивний метод РПС» вважається ефективним для «середньострокового і довгострокового прогнозування». Для розрахунку податкового потенціалу за цим методом доцільно «використовувати невеликий набір взаємопов'язаних економічних характеристик, що визначають розмір бюджетних доходів». Недоліком даного методу вважається його складність обрахунку, оскільки наведені показники «податкового потенціалу» регіонів можуть «значно відрізнятись в залежності від економічних характеристик, що використовувались при його розрахунку». Тому раціональний вибір тих чи інших показників оцінки «податкового потенціалу» вимагає проведення додаткового аналізу.

Метод «прямого рахунку» подібний до «розрахункового методу РПС», тобто, в основі його розрахунку лежить обчислена сума за кожним видом податку.

З проведеного огляду «методичних підходів щодо оцінки податкового потенціалу» можна зробити висновок, що метод «прямого рахунку» найбільш повно відповідає завданням прогнозування податкових доходів. Однак обґрунтованість розрахунків «податкового потенціалу» залежить від застосовуваних методів прогнозування податкових баз за окремими податками та зборами.

Для розрахунку «податкового потенціалу» регіону, найбільш прийнятним для української економіки методом, на наш погляд, є метод «репрезентативної податкової системи», який ґрунтується на «прогнозуванні потенційних податкових надходжень регіону за допомогою застосування стандартних (або середніх) податкових ставок до відповідних податкових баз». Для його розрахунку використовується ряд показників, що характеризують потенційні доходи регіону, а саме:

- 1) показники «податкових баз» і «ставок податків» у відповідності до чинного законодавства;

- 2) прогнозні показники «соціально-економічного розвитку регіону»;
- 3) «індекси-дефлятори» (індекси споживчих цін);
- 4) показники «рівня збирання податків» у регіоні;
- 5) показники рівня «недоотриманих податкових надходжень в регіоні».

Оцінку «податкового потенціалу» за цим методом проводять окремо по кожному виду податкових надходжень, виходячи з відповідної податкової бази та середньої податкової ставки. Проте для об'єктивного його застосування в Україні необхідно мати фактичні статистичні дані щодо розміру податкових баз регіонів, які, на жаль, малодоступні в період дії воєнного стану.

Ю.Б. Іванов з колективом авторів пропонує застосовувати «метод інтегрального показника», який узагальнює значення сукупності ознак-показників, а саме: «кількість суб'єктів господарської діяльності на 1000 чоловік населення певного регіону»; «в розрахунку на душу населення податкові надходження до бюджетів»; «податковий борг»; «переплата за податковими зобов'язаннями»; «неподаткові надходження в бюджети»; «податковий борг за зобов'язаннями з неподаткових надходжень у бюджети»; «переплата за зобов'язаннями з неподаткових надходжень у бюджети»; «надходження до цільових фондів»; «податковий борг за зобов'язаннями з надходжень до цільових фондів»; «переплата за зобов'язаннями з надходжень у цільові фонди» [Error! Reference source not found., с. 6]. Однак, на наш погляд, даний метод є надто громіздким, оскільки потребує великої кількості статистичних даних та їх обробки, що не завжди можливо отримати в сучасних умовах, зокрема в період воєнного стану.

Відповідно, кожний із представлених методів оцінки податкового потенціалу має свої переваги та недоліки, які необхідно враховувати при дослідженні цієї економічної категорії.

Отже, «податковий потенціал» регіонів – це потенційні можливості залучення додаткових фінансових ресурсів, зокрема податкових, до бюджетів усіх рівнів шляхом пошуку невикористаних резервів існуючої податкової системи.

Висновки розділу 1

При дослідженні теоретичних засад формування податкового потенціалу регіонів було встановлено, що:

1. Податковий потенціал – це можливості залучення додаткових податкових надходжень до місцевих бюджетів та є складовою податкового інструментарію реалізації фіскальної політики держави на регіональному рівні та передбачає визначення податкових надходжень у майбутньому, а його оцінка дозволяє вирішити такі проблеми як прогнозування доходів відповідних місцевих бюджетів та їх податкоспроможності.

2. Податковий потенціал регіону включає в себе три основні компоненти: реалізовану, нереалізовану та прогнозовану. Зокрема, реалізована – складається з фактичних податкових надходжень, нереалізована – включає в себе податкові пільги, податковий борг та «тіньовий сектор» економіки, а прогнозована – є потенційно можливою базою оподаткування.

3. Для визначення податкового потенціалу регіонів використовують різні методики дослідження, а саме: на основі розрахунку показників «середньодушового доходу населення»; на основі дослідження складових валового регіонального продукту; «адитивний метод» (побудова репрезентативної податкової системи – РПС); метод «прямого рахунку»; метод «розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів». Представлені методи мають свої переваги та недоліки, які необхідно враховувати при дослідженні та виходячи із тієї мети, яка ставиться для дослідження податкового потенціалу.

РОЗДІЛ II. ПРАГМАТИЗМ ПРОГНОЗУВАННЯ ТА ОЦІНКИ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ

2.1. Моніторинг динаміки та структури податкових надходжень в регіонах України

Запорукою сталого соціально-економічного процвітання держави виступає рівень розвитку її регіонів, який, переважно, залежить від раціонального поєднання загальнодержавних інтересів з інтересами регіонів, основою якого є ефективне використання їхнього ресурсного потенціалу. Однак, існуючі регіональні диспропорції, які в існують в Україні можуть становити загрозу економічній безпеці держави та її сталому економічному розвитку.

Для забезпечення ефективного соціально-економічного розвитку в регіонах необхідні фінансові ресурси, які б дозволили органам місцевого самоврядування здійснювати у повній мірі покладені на них функції. Структура надходжень до місцевих бюджетів подана у табл. 2.1.

Як видно із табл. 2.1 найбільшу частку у структурі доходів місцевих бюджетів займають податкові надходження та офіційні трансферти. Сума офіційних трансфертів з 2018 по 2022 рр. характеризується спадною тенденцією, що свідчить про зниження обсягів надходжень від даного джерела. Це зумовлено зміцненням податкової компоненти надходжень до місцевих бюджетів, яка за аналізований період характеризується зростаючою тенденцією. При цьому, якщо у 2018 р. частка трансфертів у доходах місцевих бюджетів перевищувала податкові надходження на 11,9%, то вже у 2022 р. перевищення частки податкових надходжень над трансфертними платежами становило 46,3%. З одного боку, це є свідченням посилення ролі податків «у формуванні дохідної частини місцевих бюджетів, що, безумовно, вважається позитивним явищем, оскільки свідчить про зростання їх самостійності» [**Error! Reference source not found.**], однак, з іншого боку, це відбувається через дефіцит коштів у

державному бюджеті, що зумовлено військовими діями і скороченням субвенцій з державного бюджету.

Таблиця 2.1

«Структура надходжень до місцевих бюджетів у 2018 – 2022 рр.»

млрд. грн.

Вид надходжень	Роки									
	2018		2019		2020		2021		2022	
	Сума	У % до доходів	Сума	У % до доходів	Сума	У % до доходів	Сума	У % до доходів	Сума	У % до доходів
Податкові надходження	232,5	41,3	270,5	48,3	285,6	60,6	346,7	59,7	393,5	70,9
Неподаткові надходження	28,0	5,0	26,1	4,7	21,5	4,6	27,2	4,7	22,0	4,0
Доходи від операцій з капіталом	2,1	0,4	2,9	0,5	3,5	0,7	3,5	0,6	2,3	0,4
Офіційні трансферти	299,0	53,2	260,3	46,4	160,2	34,0	202,8	34,9	136,8	24,6
Цільові фонди	0,7	0,1	0,6	0,1	0,6	0,1	0,6	0,1	0,3	0,1
Всього доходів	562,4	100	560,5	100	471,5	100	580,7	100	555,1	100

Примітка. Розраховано автором за даними [**Error! Reference source not found.**]

Беручи до уваги те, що податкові платежі вважаються головним джерелом наповнення місцевих бюджетів, особливо у період воєнного стану, розглянемо їх детальніше (табл. 2.2). Так, за результатами 2022 р. податкові платежі склали 70,9% у загальній структурі доходів місцевих бюджетів. Їх обсяг становив 393,5 млрд. грн., що на 13,5% більше аналогічного показника 2021 р. Найбільшу частку у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів займають податки на доходи, прибутки (близько 70% усіх податкових надходжень), місцеві податки та збори (понад 20%) та внутрішні податки на товари та послуги (близько 5%).

Базовим джерелом наповнення місцевих бюджетів виступають загальнодержавні податки, які зараховуються згідно чинного законодавства до них.

Таблиця 2.2

«Склад та структура податкових надходжень до місцевих бюджетів у 2018 – 2022 рр.»

млрд. грн.

Вид надходжень	Роки									
	2018		2019		2020		2021		2022	
	Сума	У % до надходжень	Сума	У % до надходжень	Сума	У % до надходжень	Сума	У % до надходжень	Сума	У % до надходжень
Податкові надходження	232,5	100	270,5	100	285,6	100	346,7	100	393,5	100
Податки на доходи, прибутки	147,5	63,4	175,7	65,0	187,6	65,7	228,3	65,9	285,8	72,6
Рентна плата	4,8	2,1	5,3	2,0	4,6	1,6	8,6	2,5	8,7	2,2
Внутрішні податки на товари та послуги	13,8	5,9	13,7	5,1	15,6	5,5	17,8	5,2	13,1	3,3
Місцеві податки і збори	61,0	26,2	73,6	27,2	75,7	26,5	89,9	25,9	84,3	21,4
Інші податки та збори	5,4	2,3	2,2	0,8	2,1	0,7	2,1	0,6	1,6	0,4

Примітка. Розраховано автором за даними [**Error! Reference source not found.**]

Розглянемо детальніше обсяги податкових надходжень до місцевих бюджетів у розрізі регіонів України (рис.2.1). Виходячи із даних зображених на рис. 2.1 можна зробити умовний поділ регіонів України на 3 групи:

- регіони із високим ступенем податкових надходжень (Дніпропетровська обл., Львівська обл., Полтавська обл., Харківська обл., Одеська обл., Київська обл.);

- регіони із середнім ступенем податкових надходжень (Донецька обл., Запорізька обл., Вінницька обл., Житомирська обл., Миколаївська обл., Хмельницька обл., Івано-Франківська обл., Черкаська обл., Сумська обл., Чернігівська обл., Рівненська обл., Волинська обл., Закарпатська обл., Кіровоградська обл., Тернопільська обл.);

- регіони із низьким ступенем податкових надходжень (Чернівецька обл., Херсонська обл., Луганська обл.)

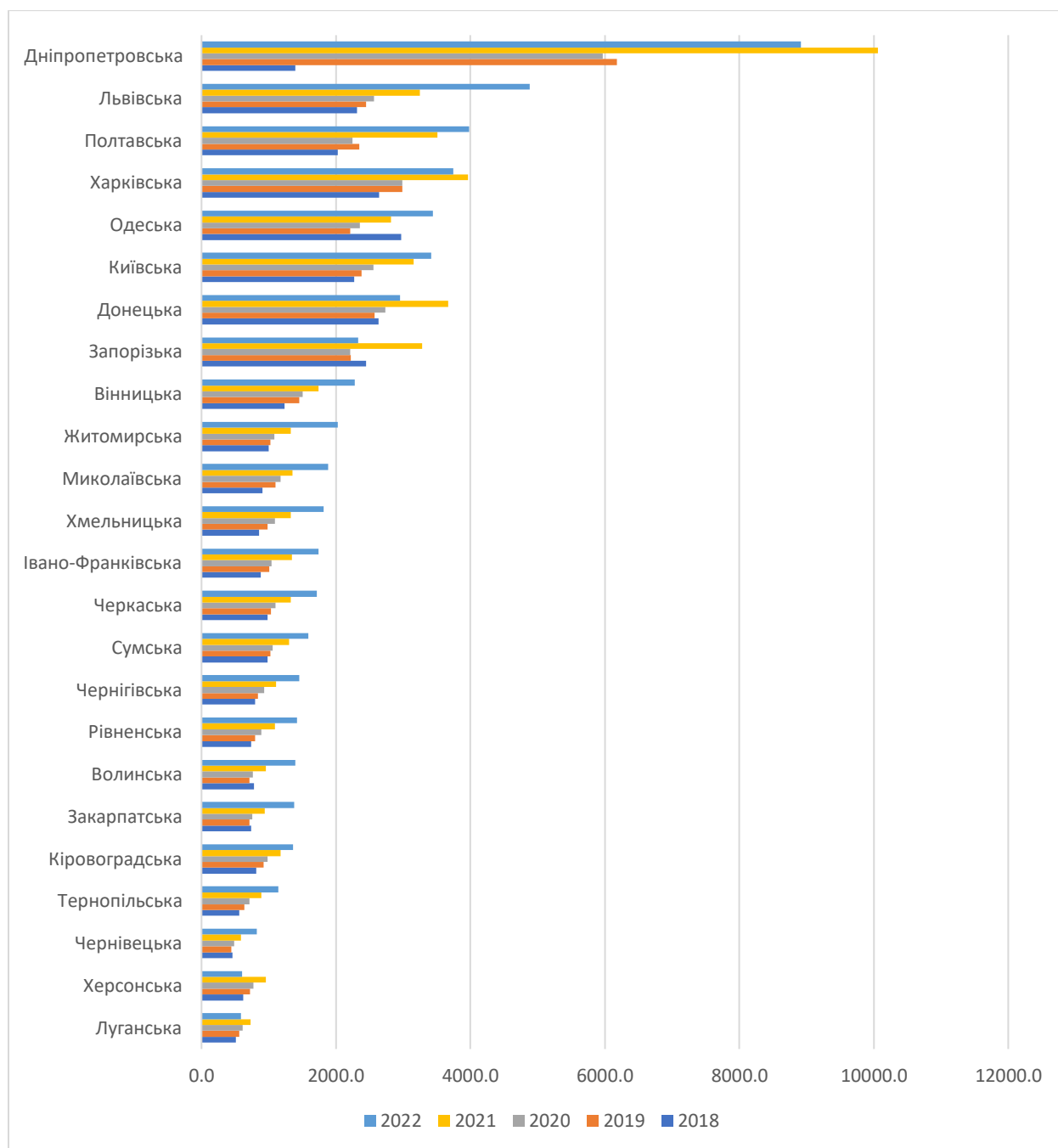

Рис. 2.1. «Динаміка податкових надходжень в розрізі регіонів України у 2018 – 2022 рр., млн. грн.»

Примітка. Розраховано автором за даними [**Error! Reference source not found.**]

Однак, наведені дані показують лише суму зібраних податкових коштів, не враховуючи при цьому кількості населення, яке проживає на відповідній території, оскільки в Україні існує суттєва диверсифікація регіонів за кількістю

населення, а отже не відображає фактичний рівень забезпечення податковими ресурсами відповідного регіону. Тому, розглянемо детальніше обсяги податкових надходжень в регіонах України у розрахунку на одного жителя області (рис. 2.2).

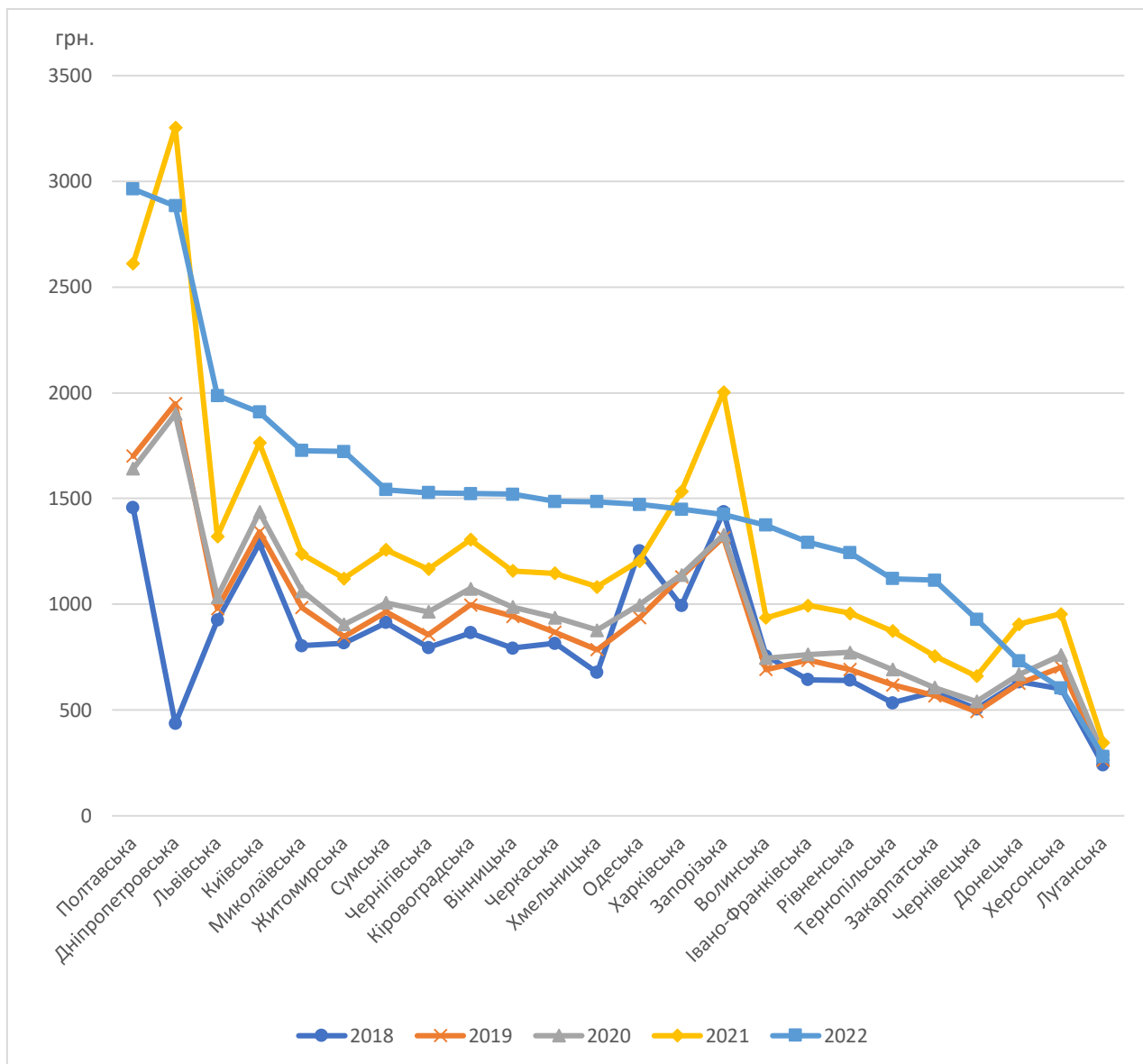

Рис. 2.2. «Динаміка податкових надходжень на одного жителя в розрізі регіонів України в 2018 – 2022 рр.»

Примітка. Складено автором на основі [Error! Reference source not found.; Error! Reference source not found.]

Із рис. 2.2, можна зробити висновок, що найбільше податкових надходжень на одного жителя у 2022 р. припадає на Полтавську, Дніпропетровську, Львівську, Київську, Миколаївську та Житомирську області (від 1700 до 3000

грн), а найменше – Чернівецьку, Донецьку, Херсонську та Луганську області (до 1000 грн.). При цьому, у 2022 р. в порівнянні з 2021 р. відбувся значний перерозподіл податкових надходжень між регіонами, що пов'язано із введенням бойових дій у східній частині України, зокрема значно зросли обсяги податкових надходжень на одну особу у Житомирській, Львівській та Волинській областях (близько 50 % в порівнянні з 2021 р.), що пов'язано із внутрішньою міграцією працездатних осіб та бізнесу. З іншого боку, найбільше втрат податкових надходжень зафіксовано у Херсонській та Запорізькій областях, що пов'язано із частковою окупацією даних територій, руйнуванням промислової інфраструктури та переміщенням працездатних осіб і бізнесу в інші області.

При цьому, важливим фактором впливу на рівень податкових надходжень в регіоні є вид даного платежу. Так, «найвагомим за обсягом джерелом наповнення дохідної частини місцевих бюджетів виступає податок на доходи фізичних осіб (ПДФО)», який є базисом податкових доходів місцевих бюджетів (рис. 2.3).

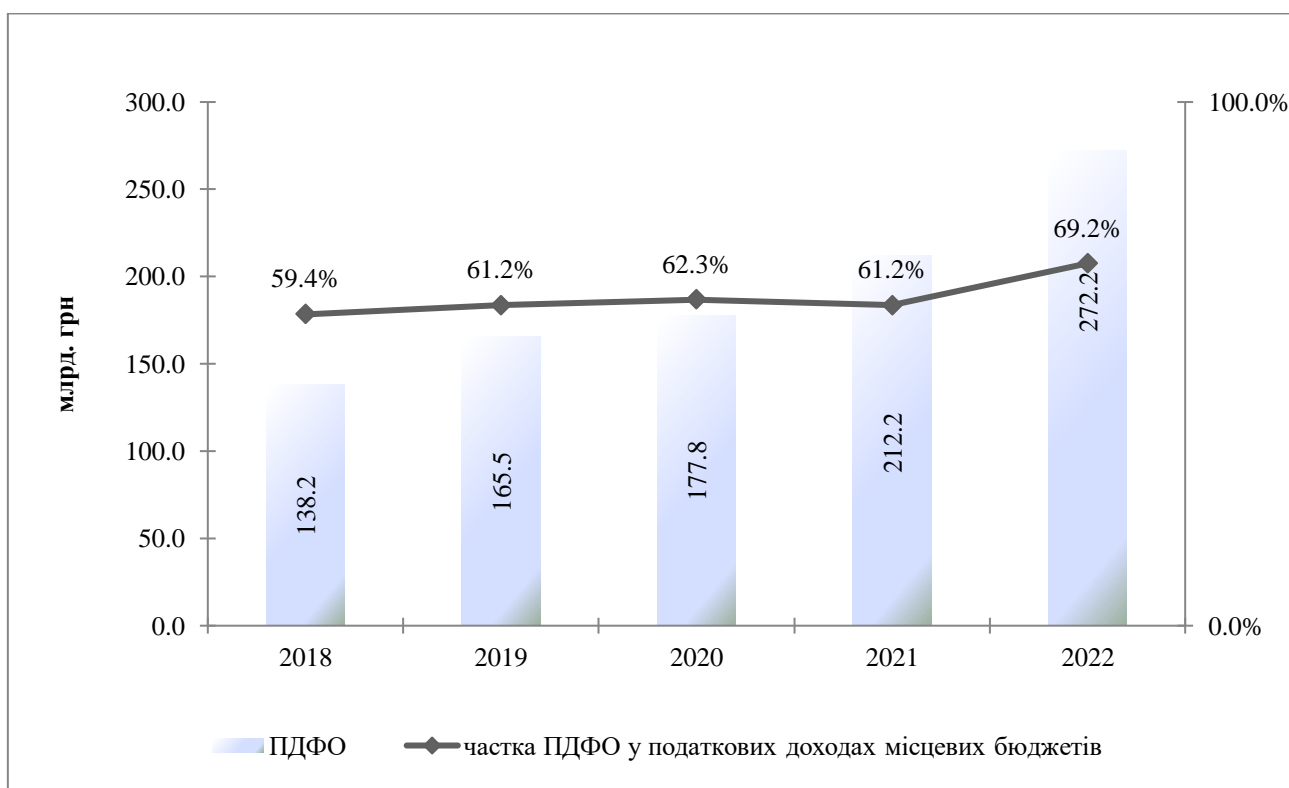

Рис. 2.3. «Динаміка надходжень податку на доходи фізичних осіб до місцевих бюджетів у 2018 – 2022 рр.»

Примітка. Розраховано автором за даними [Error! Reference source not found.]

На рис. 2.3 видно, що надходження по ПДФО у 2022 р. становили 272,2 млрд. грн, що на 60 млрд. грн або на 28% більше аналогічного показника у 2021 р., при цьому частка ПДФО у доходах місцевих бюджетів з 2018 по 2022 рр. зросла на 9,8%, зокрема, через зростання на 8% у 2022 р. в порівнянні з 2021 р., що зумовлено «зниженням частки інших податків у доходах місцевих бюджетів» через введення військового стану.

Що стосується власне самих місцевих податків і зборів (рис. 2.4), то у 2019 р. їх частка у «структурі доходів місцевих бюджетів становила» 27,2% (максимальне значення показника за аналізований період), а у 2022 р. – 21,4% (мінімальне значення показника за аналізований період).

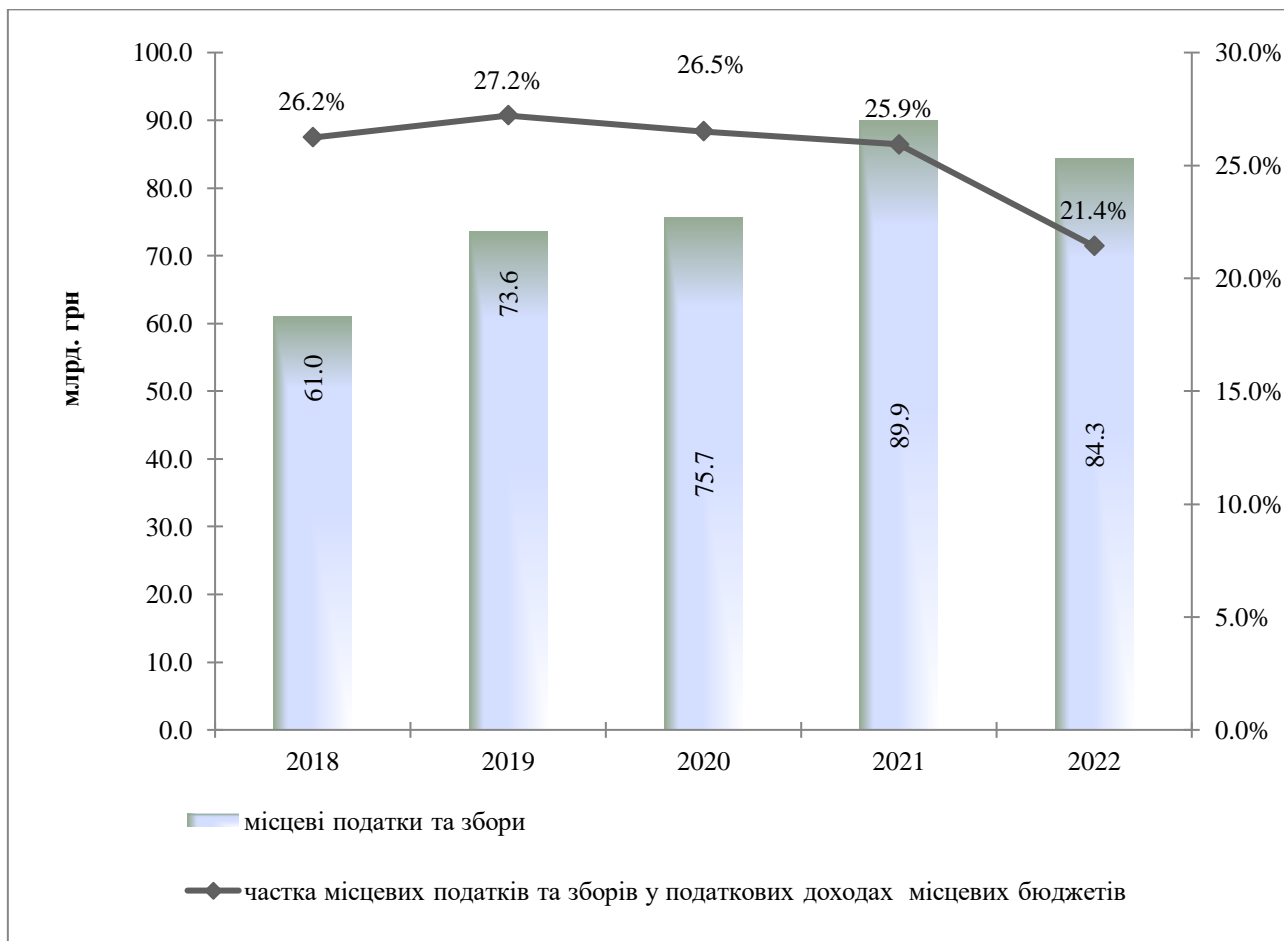

Рис. 2.4. «Динаміка надходжень місцевих податків та зборів до місцевих бюджетів у 2018 – 2022 рр.»

Примітка. Складено автором на основі [Error! Reference source not found.].

Причиною цього є встановлення «добровільної сплати єдиного податку для 1 і 2 групи фізичних осіб-підприємців, які перебувають на спрощеній системі оподаткування, та можливості не сплачувати податок на нерухоме майно для осіб, майно яких розташоване в зоні проведення бойових дій» [Error! Reference source not found.].

Оскільки ці два податки мають найбільшу фіскальну роль серед місцевих податків і зборів, то введення пільг по них значно вплинули на структуру податкових надходжень місцевих бюджетів. При цьому, у абсолютних величинах відбулося зростання надходжень від єдиного податку на 0,9 млрд. грн у 2022 р. в порівнянні з 2021 р. (рис. 2.5), що пов'язано із зростанням розміру мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму, які є базою для нарахування даного податку.

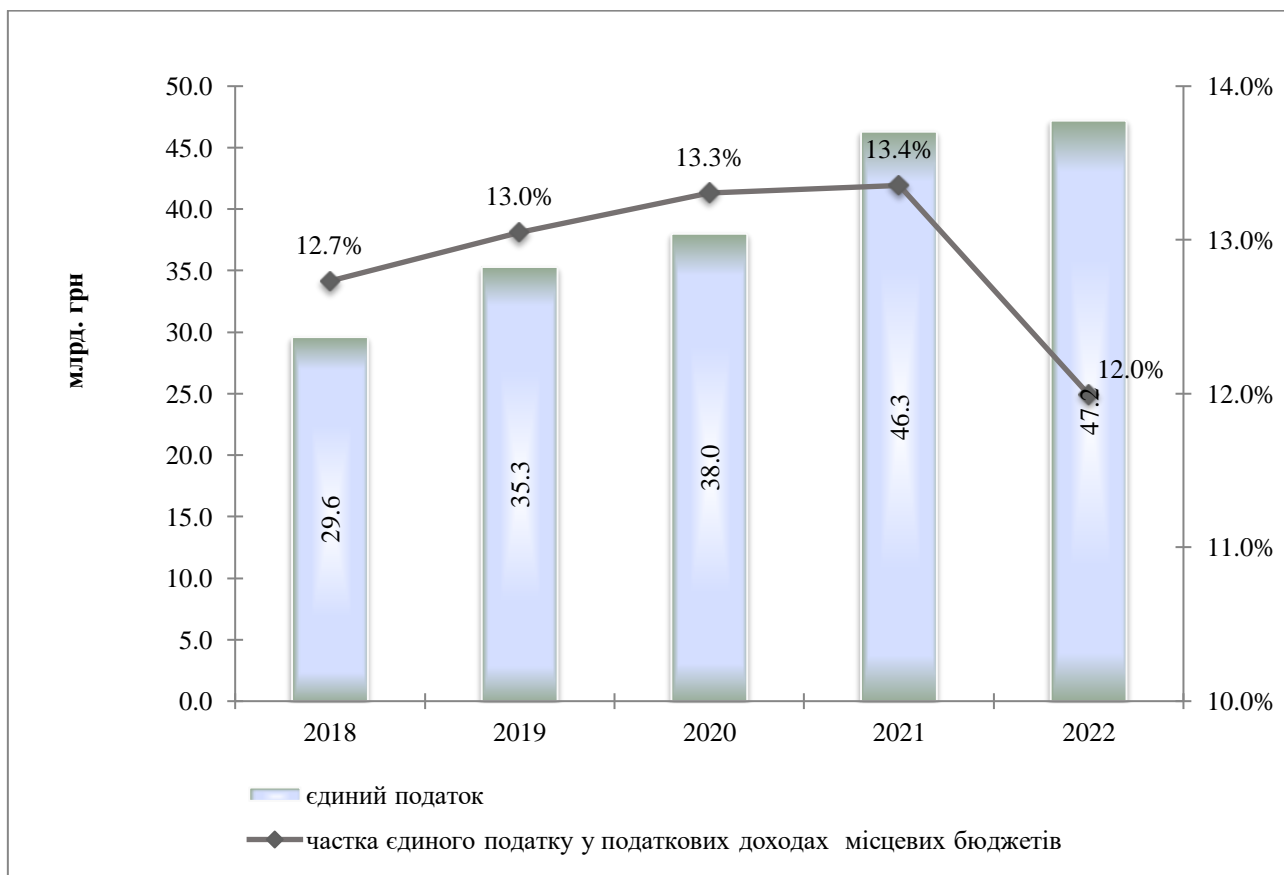

Рис. 2.5. «Динаміка надходжень єдиного податку до місцевих бюджетів у 2018 – 2022 рр.»

Примітка. Складено автором за даними [Error! Reference source not found.].

Щодо податку на майно, то частка надходжень від нього у 2022 р. становила 9,4% у податкових доходах місцевих бюджетів (рис. 2.6), що на 3,1% менше, ніж у 2021 р. Основною причиною цього є бойові дії на території України та введення військового стану, під час якого урядом було прийнято пільги щодо даного податку з можливістю не сплачувати його у разі якщо нерухомість перебуває в окупації, зоні бойових дій або є пошкодженою через військові дії.

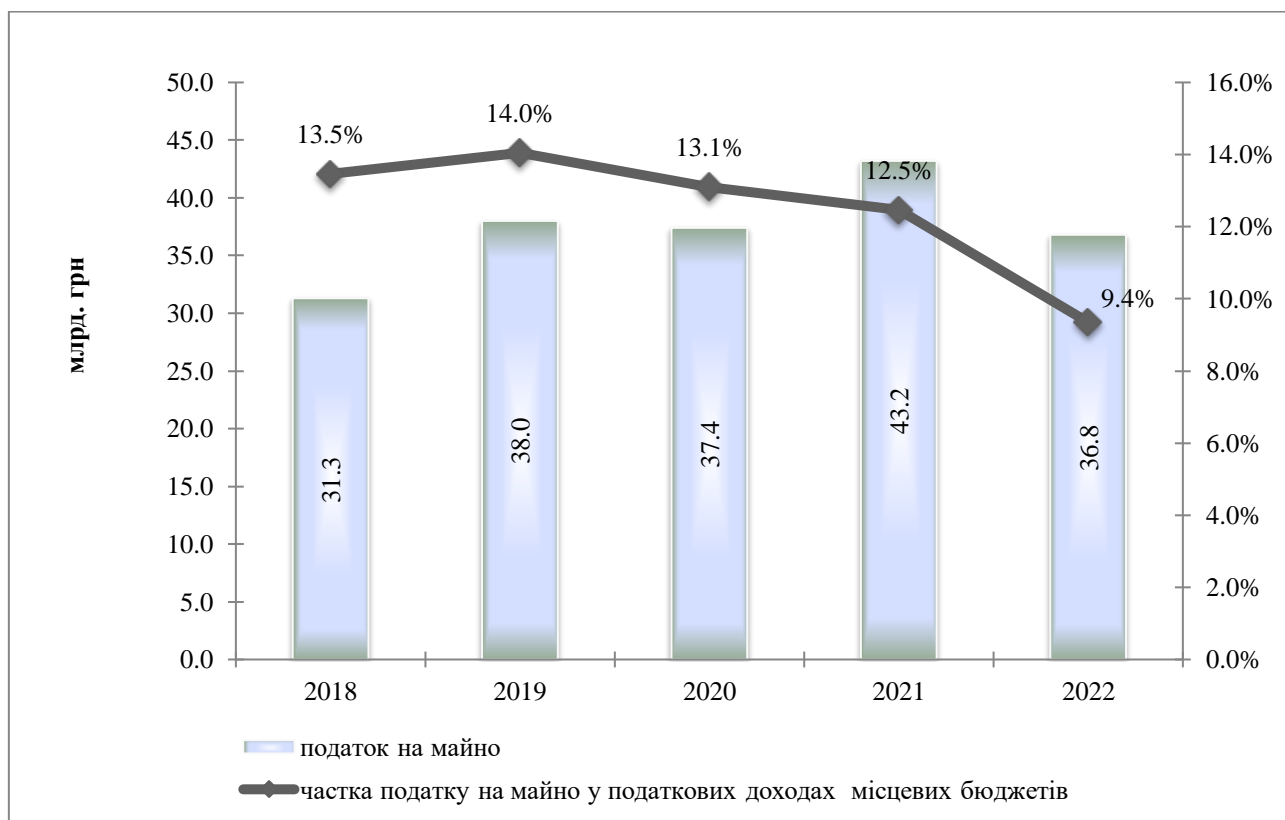

Рис. 2.6. «Динаміка надходжень податку на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки до місцевих бюджетів у 2018 – 2022 рр.»

Примітка. Складено автором за даними [Error! Reference source not found.].

Загалом, доходи місцевих бюджетів за рахунок податкових надходжень на 79% формуються за рахунок загальнодержавних податків та зборів, тоді як частка власне самих місцевих податкових платежів становить близько 21%, що в сучасних умовах дає підґрунтя стверджувати про відносну податкову самостійність регіонів, особливо в умовах воєнного стану.

2.2. Оцінка та прогнозування податкового потенціалу регіонів України

Процес фіскальної децентралізації в Україні, який розпочався у 2015 р. сприяв розширенню обсягів фінансових ресурсів, які перебувають у розпорядженні місцевих органів влади, тобто регіони України стали більш фінансово самостійні та незалежні. Джерелом фінансових ресурсів для місцевих бюджетів стали податки та збори, зокрема деякі загальнодержавні податки, які зараховувалися до місцевих бюджетів, та місцеві податки та збори, перелік та база оподаткування яких збільшилася. Це дало змогу розширити податковий потенціал регіонів та виявити можливості для сталого економічного розвитку регіонів.

Аналіз та оцінка податкового потенціалу регіонів передбачає необхідність вибору методу оцінювання. В українській економічній літературі виділяють різні методи оцінки податкового потенціалу (рис. 2.7).

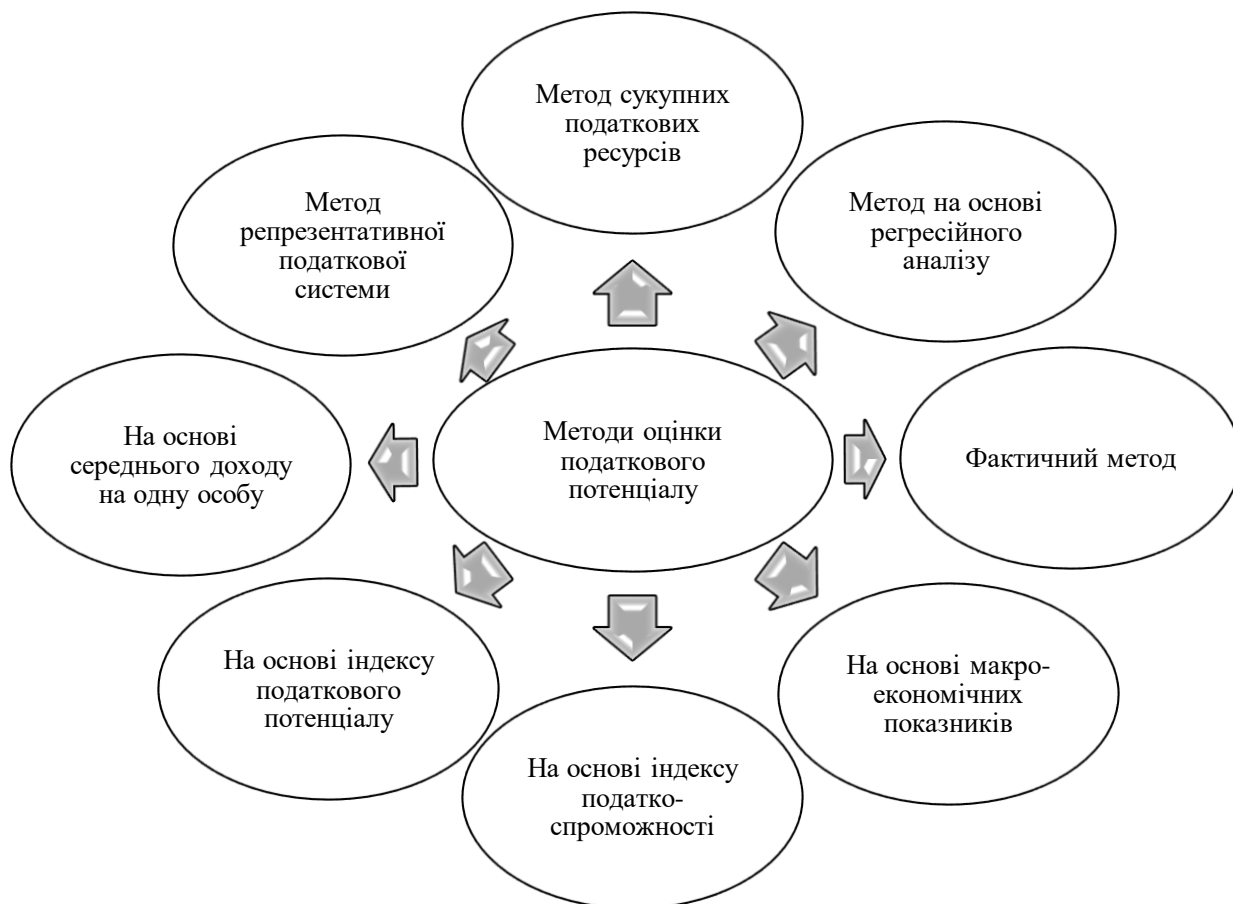

Рис. 2.7. «Методи оцінки податкового потенціалу»

Примітка: складено автором за даними [Error! Reference source not found.]

Зазначені методи дозволяють сформувавши певні уявлення про податковий потенціал того чи іншого регіону. Основні характеристики даних методів подано у табл. 2.3.

Таблиця 2.3

«Методи оцінки податкового потенціалу регіонів»

Назва методу	Особливості розрахунку
На основі середнього доходу на одну особу	Податковий потенціал визначається як відношення середнього доходу на одну особу в конкретному регіоні до середнього доходу на одну особу в середньому по країні.
На основі макроекономічних показників	Передбачає визначення величини податкового потенціалу як похідної від одного із макроекономічних показників (ВВП, ВРП).
На основі індексу податкостроможності	Індекс – це коефіцієнт, що визначає рівень податкостроможності регіону порівняно з аналогічним середнім показником по Україні з розрахунку на одного мешканця.
На основі індексу податкового потенціалу	Визначається як відношення валового регіонального продукту відповідного регіону в розрахунку на одну особу до середнього показника валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу по країні та множиться на коефіцієнт податкових можливостей регіонів.
Метод сукупних податкових ресурсів	Передбачає включення в розрахунок показників, що характеризують реалізацію формування податкових доходів.
Метод на основі регресійного аналізу	Передбачає визначення даних про сукупні джерела надходжень на рівні конкретного регіону, сприяє ефективній оцінці податкового потенціалу регіону при значно меншому обсязі необхідної фінансової і статистичної інформації.
Фактичний метод	Заснований на розрахунку податкового потенціалу з використанням даних офіційних форм податкової звітності.
Метод репрезентативної податкової системи	Полягає у визначенні дохідних можливостей, які можуть бути акумульовані у бюджет за умови середнього рівня податкових зусиль і однакового складу податків і ставок оподаткування.

Примітка: складено автором за даними [Error! Reference source not found.]

У своєму дослідженні ми скористаємося методом оцінки податкового потенціалу на основі «індексу податкового потенціалу» (ІПП).

Математично ІПП можна розрахувати за формулою:

$$\text{ІПП} = (\text{ВРП}_n / \text{ВРП}_\mu) \times k \quad (1)$$

де ІПП – «податковий потенціал»;

ВРП_n – «валовий регіональний продукт відповідної області України в розрахунку на одну особу»;

ВРП_μ – «середній показник валового регіонального продукту в розрахунку на одну особу»;

k – «коефіцієнт податкових можливостей місцевих бюджетів, який визначається як відношення податкових доходів населення конкретної території на одну особу до середнього показника податкових доходів на одну особу по країні».

Для визначення ІПП необхідно спочатку обрахувати «коефіцієнт податкових можливостей» місцевих бюджетів. Здійснені розрахунки наведені в табл. 2.4.

На основі розрахунку «коефіцієнта податкових можливостей» було розраховано «індекс податкового потенціалу» місцевих бюджетів України (табл. 2.5).

Із табл. 2.5 видно, що найбільший індекс податкового потенціалу має м. Київ (понад 30), що значно більше за показник будь якої області України. Це свідчить про високі доходи населення в м. Києві та високу економічну активність. Однак, наведені дані свідчать про спадну динаміку даного показника до 2021 р., однак у 2022 р., спостерігається його зростання на 1,76 або 5,7%, що є позитивним явищем особливо в умовах воєнного стану.

Відносно високими показники ІПП спостерігаємо в Полтавській (1,57 – 2,32), Дніпропетровській (1,68 – 2,76) та Київській (1,2 – 1,49) областях, при цьому найнижчий рівень спостерігається у Рівненській (0,32 – 0,37), Тернопільській (0,26 – 0,34), Закарпатській (0,21 – 0,26), Чернівецькій (0,18 –

0,22), Херсонській (0,2 – 0,38), Донецькій (0,19 – 0,3) та Луганській (0,03 – 0,04) областях.

Таблиця 2.4

**«Динаміка «коефіцієнту податкових можливостей» місцевих бюджетів
України у 2018 – 2022 рр.»**

Область	Роки				
	2018	2019	2020	2021	2022
Вінницька	0,60	0,64	0,63	0,62	0,69
Волинська	0,57	0,47	0,48	0,50	0,62
Дніпропетровська	1,35	1,32	1,22	1,75	1,30
Донецька	0,48	0,42	0,43	0,49	0,33
Житомирська	0,61	0,57	0,58	0,60	0,78
Закарпатська	0,44	0,38	0,39	0,41	0,50
Запорізька	1,08	0,89	0,85	1,08	0,64
Івано-Франківська	0,48	0,50	0,49	0,54	0,58
Київська	0,97	0,91	0,92	0,95	0,86
Кіровоградська	0,65	0,67	0,69	0,70	0,69
Луганська	0,18	0,18	0,19	0,19	0,13
Львівська	0,69	0,66	0,67	0,71	0,90
Миколаївська	0,60	0,66	0,68	0,67	0,78
Одеська	0,94	0,63	0,64	0,65	0,67
Полтавська	1,09	1,15	1,05	1,41	1,34
Рівненська	0,48	0,47	0,50	0,52	0,56
Сумська	0,69	0,65	0,65	0,68	0,70
Тернопільська	0,40	0,42	0,44	0,47	0,51
Харківська	0,75	0,76	0,73	0,83	0,66
Херсонська	0,45	0,47	0,49	0,51	0,27
Хмельницька	0,51	0,53	0,56	0,58	0,67
Черкаська	0,61	0,59	0,60	0,62	0,67
Чернівецька	0,38	0,33	0,35	0,36	0,42
Чернігівська	0,60	0,58	0,62	0,63	0,69
м.Київ	9,41	10,15	10,13	8,53	9,03

Примітка: складено та розраховано автором за даними [Error! Reference source not found.; Error! Reference source not found.; Error! Reference source not found.]

Аналізуючи детальніше дані показники спостерігаємо, що ІПП у період воєнного стану знижується у тих областях, які перебувають в окупації або на території яких ведуться активні бойові дії, зокрема це Херсонська, Запорізька,

Донецька та Луганська області, ІПП яких скоротився на 46,7%, 41,3%, 32,7% та 33,2% відповідно.

Таблиця 2.5

«Динаміка індексу податкового потенціалу місцевих бюджетів України у 2018 – 2022 рр.»

Область	Роки					Темп зміни 2022/2021	
	2018	2019	2020	2021	2022	Абсл.	Віднозн.
м.Київ	36,63	38,07	37,87	30,99	32,76	1,76	5,7
Полтавська	1,86	1,80	1,57	2,32	2,23	-0,09	-3,9
Дніпропетровська	2,05	1,88	1,68	2,76	2,04	-0,72	-26,0
Київська	1,49	1,31	1,37	1,30	1,20	-0,10	-7,7
Львівська	0,67	0,66	0,69	0,71	0,90	0,19	26,0
Запорізька	1,27	0,95	0,93	1,26	0,74	-0,52	-41,3
Миколаївська	0,58	0,64	0,65	0,63	0,74	0,10	16,2
Харківська	0,89	0,83	0,78	0,85	0,67	-0,18	-21,0
Чернігівська	0,57	0,53	0,58	0,62	0,67	0,05	7,6
Вінницька	0,58	0,62	0,61	0,60	0,66	0,06	10,0
Одеська	0,94	0,61	0,65	0,63	0,64	0,01	2,3
Черкаська	0,65	0,59	0,60	0,58	0,63	0,05	8,6
Кіровоградська	0,60	0,61	0,61	0,65	0,63	-0,01	-2,3
Житомирська	0,53	0,47	0,48	0,49	0,63	0,14	28,8
Сумська	0,59	0,54	0,54	0,57	0,59	0,02	3,2
Хмельницька	0,42	0,41	0,48	0,48	0,54	0,07	14,3
Волинська	0,45	0,40	0,39	0,38	0,47	0,09	23,0
Івано-Франківська	0,38	0,37	0,35	0,40	0,45	0,05	12,9
Рівненська	0,32	0,32	0,34	0,34	0,37	0,03	9,4
Тернопільська	0,26	0,27	0,29	0,31	0,34	0,03	8,7
Закарпатська	0,25	0,22	0,21	0,21	0,26	0,05	24,1
Чернівецька	0,20	0,18	0,19	0,18	0,22	0,04	19,5
Херсонська	0,33	0,33	0,36	0,38	0,20	-0,18	-46,7
Донецька	0,30	0,24	0,24	0,29	0,19	-0,09	-32,7
Луганська	0,04	0,04	0,04	0,04	0,03	-0,01	-33,2

Примітка: складено та розраховано автором за даними [Error! Reference source not found.; Error! Reference source not found.; Error! Reference source not found.]

Значні скорочення також фіксуються у Дніпропетровській та Харківській областях (на 26% та 21% відповідно), в той час, як в областях, які більш віддалені

від лінії введення бойових дій фіксується зростання ІПП. Зокрема, найбільше ІПП у 2022 р. зріс у Житомирській, Львівській, Закарпатській та Волинській областях (на 28,8%, 26%, 24,1% та 23% відповідно). Це пояснюється внутрішньою міграцією суб'єктів господарювання та громадян, які працюють і сплачують податки на тих територіях, де «відносно безпечніше» **[Error! Reference source not found.]**.

На основі розрахованих даних спрогнозуємо ІПП для регіонів України на 2023 – 2026 рр. (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

«Прогнозні показники індексу податкового потенціалу регіонів України у 2023 – 2026 рр.»

Регіон	Роки				Рівень прогнозованого податкового потенціалу
	2023	2024	2025	2026	
м.Київ	29,26	26,82	24,72	22,29	Високий
Дніпропетровська	3,39	2,99	4,17	3,77	
Полтавська	2,42	2,56	2,70	2,84	
Київська	1,16	1,23	1,08	1,15	
Запорізька	1,01	1,09	1,01	1,09	
Львівська	0,91	0,96	1,02	1,07	Середній
Чернігівська	0,69	0,72	0,75	0,78	
Миколаївська	0,71	0,71	0,75	0,75	
Кіровоградська	0,66	0,67	0,69	0,69	
Житомирська	0,61	0,63	0,66	0,68	
Хмельницька	0,54	0,61	0,61	0,68	
Харківська	0,76	0,72	0,71	0,67	
Вінницька	0,64	0,63	0,65	0,64	
Сумська	0,59	0,59	0,6	0,61	
Черкаська	0,61	0,61	0,61	0,61	
Івано-Франківська	0,45	0,47	0,49	0,51	Низький
Волинська	0,44	0,45	0,45	0,46	
Тернопільська	0,36	0,38	0,41	0,43	
Одеська	0,57	0,51	0,46	0,41	
Рівненська	0,36	0,39	0,38	0,41	
Закарпатська	0,24	0,24	0,24	0,24	
Донецька	0,23	0,24	0,22	0,23	
Чернівецька	0,21	0,22	0,23	0,23	
Херсонська	0,24	0,21	0,19	0,16	
Луганська	0,03	0,02	0,02	0,02	

Примітка: складено та розраховано автором на основі методу екстраполяції

Дані табл. 2.6 дають можливість визначити індекс податкового потенціалу регіонів України та, на основі цього, спрогнозувати податкові доходи місцевих бюджетів у середньостроковому періоді (за виключенням непрогнозованих руйнувань інфраструктури зумовлених військовими діями та інших форс-мажорних обставин).

На основі прогнозованих показників ІПП, регіони України можна умовно поділити на три рівні – високий, середній та низький. До високого рівня відносимо регіони з показником більшим за 1 (м. Київ, Дніпропетровська, Полтавська, Київська та Запорізька обл.); до регіонів із середнім рівнем ІПП

відносимо ті, які перебувають у проміжку від 0,5 до 1 (Львівська, Чернігівська, Миколаївська, Кіровоградська, Житомирська, Хмельницька, Харківська, Вінницька, Сумська та Черкаська обл.); регіони, ІПП яких менше 0,5 відносяться до низького рівня і потребують додаткових надходжень, оскільки їм не вистачає власних податкових надходжень (Івано-Франківська, Волинська, Тернопільська, Одеська, Рівненська, Закарпатська, Донецька, Чернівецька, Херсонська та Луганська обл.).

Окрім того, для багатьох регіонів України спостерігається лінійне зростання ІПП, при цьому є території, ІПП яких суттєво змінюється в залежності від військової та економічної ситуації, зокрема це стосується Дніпропетровської, Донецької, Київської, Харківської, Запорізької, Одеської, Херсонської областей та м. Києва.

Припинення військових дій та деокупація тимчасово окупованих територій безпосередньо впливатиме на індекс податкового потенціалу усіх регіонів України.

Тому, податковий потенціал регіонів України є досить диференційованим і залежить від різних факторів, які поглиблюють ці відмінності, особливо під час військових дій та суцільної невизначеності. Однак, аналіз та прогнозування податкового потенціалу регіонів дозволяє сформуванню певних уявлень про можливість забезпечення економіки України фінансовими ресурсами в умовах воєнного стану та в період післявоєнної відбудови.

Висновки до розділу 2

При дослідженні прагматизму прогнозування та оцінки податкового потенціалу регіонів ми дійшли до таких висновків:

1. Для забезпечення соціально-економічного зростання регіонів необхідні фінансові ресурси, які б дозволили органам місцевого самоврядування здійснювати у повній мірі покладені на них функції, зокрема такими ресурсами є податки та збори. Так, за результатами 2022 р. податкові платежі склали 70,9% у загальній структурі доходів місцевих бюджетів, а їх обсяг становив 393,5 млрд.

грн., що на 13,5% більше аналогічного показника 2021 р. Найбільшу частку у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів займають податки на доходи, прибутки (близько 70% усіх податкових надходжень), місцеві податки та збори (понад 20%) та внутрішні податки на товари та послуги (близько 5%).

2. За період 2018 – 2022 рр. найвищий рівень податкового потенціалу має м. Київ, хоча дані аналізу свідчать про спадну динаміку цього показника. Окрім того, високими показники податкового потенціалу характеризується Полтавська (1,57 – 2,32), Дніпропетровська (1,68 – 2,76) та Київська (1,2 – 1,49) області, а найнижчий рівень податкового потенціалу притаманний Рівненській (0,32 – 0,37), Тернопільській (0,26 – 0,34), Закарпатській (0,21 – 0,26), Чернівецькій (0,18 – 0,22), Херсонській (0,2 – 0,38), Донецькій (0,19 – 0,3) та Луганській (0,03 – 0,04) областям.

3. Прогнозування показників податкового потенціалу на період 2023 – 2026 рр. дозволило виявити динаміку податкових надходжень в регіонах на середньострокову перспективу. Зокрема, для більшості регіонів України спостерігається лінійне зростання рівня податкового потенціалу, однак, є території, податковий потенціал яких суттєво змінюється в залежності від військово-політичної та економічної ситуації, зокрема це стосується Дніпропетровської, Донецької, Київської, Харківської, Запорізької, Одеської, Херсонської областей та м. Києва.

РОЗДІЛ III. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ПОДАТКОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНІВ

Складна політична та соціально-економічна ситуація, яка склалася в Україні, вимагає пошуку додаткових фінансових ресурсів для забезпечення функціонування держави. Одним із напрямків підвищення акумулювання фінансових ресурсів до централізованих грошових фондів є використання податкового потенціалу тих територій, які територіально віддалені від зони ведення бойових дій та не перебувають в окупації. Процес децентралізації, який активно проводився урядом з 2015 р., дозволив місцевим органам влади підвищити рівень самодостатності, фінансової стабільності та податкового потенціалу на підпорядкованій їм території **[Error! Reference source not found.]**.

Дослідження дохідної частини місцевих бюджетів дозволило виокремити «можливі податкові надходження, які можуть бути акумульовані від громадян та суб'єктів господарювання на певній території, які формують податковий потенціал регіонів» **[Error! Reference source not found.]**. Серед них варто відзначити: податок на доходи фізичних осіб, який є основним джерелом податкових надходжень регіонів та «справляється з доходів фізичних осіб, які працюють у відповідному регіоні, або мають інші доходи, що зараховуються на цій території» **[Error! Reference source not found.]**; податок на майно – податок який сплачують власники земельних ділянок та нерухомості, що знаходиться на території відповідного регіону; єдиний податок – це форма «спрощеної системи оподаткування для окремих категорій підприємств та фізичних осіб-підприємців, яка дозволяє сплачувати податок у вигляді фіксованої суми» **[Error! Reference source not found.]**. Цей податок може бути «важливим джерелом надходжень для регіонів, що мають розвинуті сфери малого та середнього бізнесу» **[Error! Reference source not found.]**.

На шляху до підвищення рівня податкового потенціалу регіонів існують певні проблеми та виклики (рис. 3.1), які необхідно враховувати, щоб забезпечити стабільний розвиток регіонів.

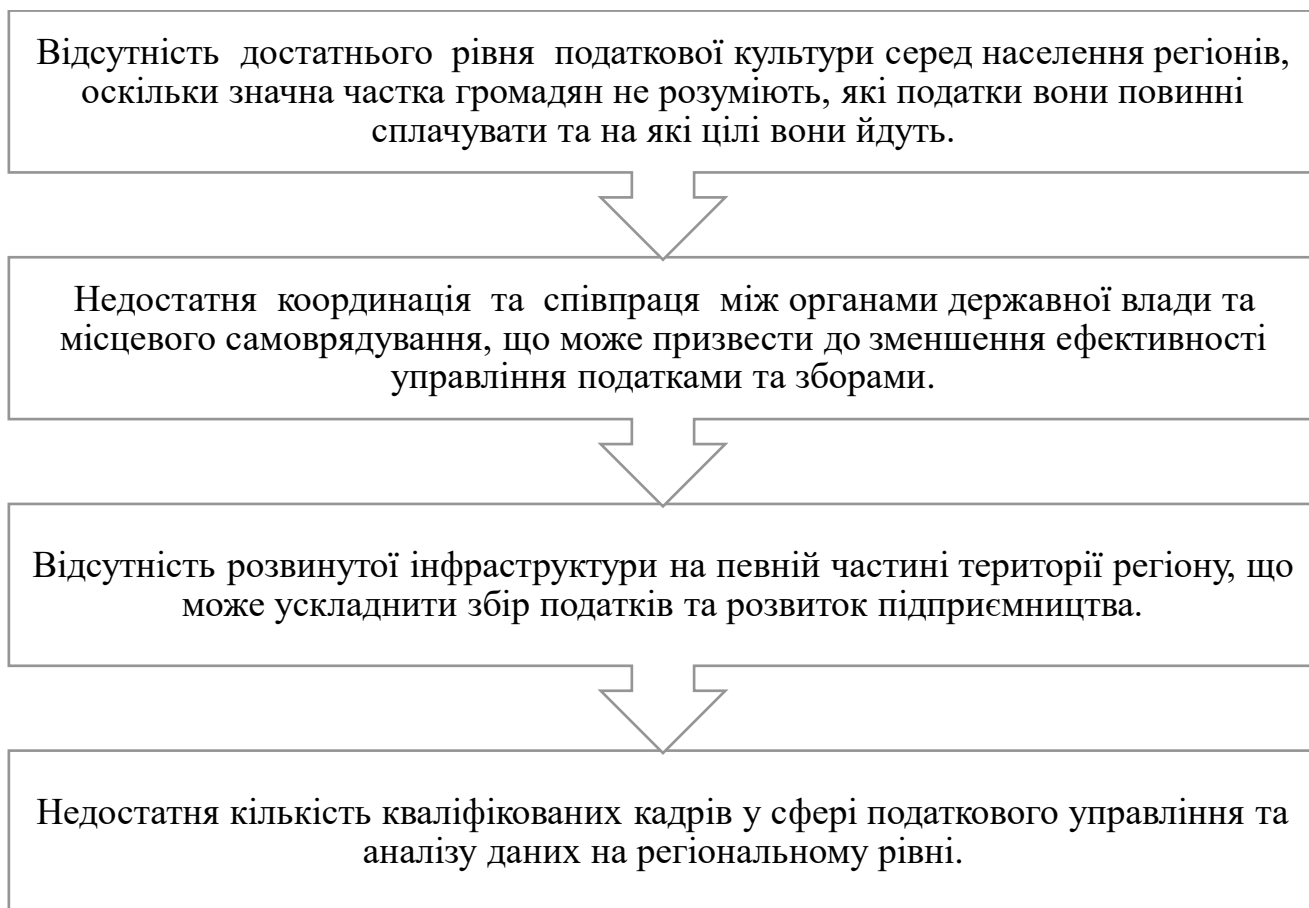

Рис. 3.1. «Проблемні аспекти підвищення рівня податкового потенціалу регіонів»

Примітка: складено та розраховано автором за даними [Error! Reference source not found.]

Наведені чинники можуть спричинити зменшення податкових надходжень на відповідній території, що в результаті скорочує рівень податкового потенціалу регіонів. Вирішення цих проблем потребує детального їх окреслення та аналізу. Зокрема, важливим фактором збільшення податкового потенціалу регіонів є якісне планування та прогнозування доходів та витрат місцевих бюджетів, використання сучасних технологій, ефективне управління бюджетними ресурсами та тісна співпраця з суб'єктами господарювання та громадськістю, що дозволить підвищити рівень довіри останніх до податкової політики, яку проводять місцеві органи влади, на підпорядкованій їм території в межах визначених повноважень.

Окрім вище сказаного, рівень податкового потенціалу регіонів можна підвищити за рахунок розширення бази оподаткування та підвищення ставок місцевих податків та зборів. До прикладу, доречним було б стимулювання росту надходжень від земельного податку шляхом «збільшення обсягів земельного податку через залучення інвесторів для розвитку сільського господарства, промисловості та інших галузей економіки, що сприятиме збільшенню площі земельних ділянок, які підлягають оподаткуванню» [**Error! Reference source not found.**]. Однак, важливо збалансувати податкову політику так, «щоб не збільшувати податкове навантаження місцевих платників податків та не знижувати конкурентоспроможність місцевого бізнесу» [**Error! Reference source not found.**].

Ще одним важливим фактором підвищення податкового потенціалу регіонів є розвиток інфраструктури та місцевого бізнесу. Наприклад, будівництво якісних доріг, залізничних та авіаційних сполучень може залучити нові інвестиції та бізнес на певну територію, а також забезпечити доступність місцевих товарів та послуг, не лише на внутрішньому ринку, але й за межами певного регіону чи держави.

Окрім цього, варто акцентувати увагу на такому інструменті збільшення податкового потенціалу як регіональні інвестиції, які можуть здійснюватися «як у формі прямих інвестицій у проекти, що розвиваються на території регіону, так і у формі інвестицій у фінансові інструменти, що забезпечують ефективне функціонування інвестиційної системи» [**Error! Reference source not found.**]. Зокрема, ще можуть бути інвестиції в розвиток технічної інфраструктури, підвищення якості житлово-комунальних послуг, покращення соціальної інфраструктури тощо.

Важливою також є підтримка підприємницької діяльності та стимулювання розвитку бізнесу у відповідному регіоні, що можна забезпечити через програму доступного кредитування бізнесу, надання місцевих грантів, пільг тощо. Особливо це стосується малого та середнього бізнесу, оскільки «сама ця категорія суб'єктів підприємництва забезпечує податкові надходження до

місцевих бюджетів шляхом створення додаткових робочих місць» **[Error! Reference source not found.]**. Для підтримки малого та середнього бізнесу можуть застосовуватися різноманітні заходи, а саме: «зниження податкових ставок, спрощення процедур реєстрації та ліцензування діяльності, надання фінансової підтримки через пільги та субсидії тощо, запроваджуватися програми розвитку підприємництва та підтримки місцевих ініціатив, які дозволять підвищити їх ефективність та конкурентоспроможність» **[Error! Reference source not found.]**.

Підвищити рівень податкового потенціалу регіону можна не лише методами прямого впливу, але й через підвищення рівня податкової культури платників податків, зокрема через інформаційну підтримку та доступність послуг консультаційного характеру. Сучасні технології дозволяють забезпечити швидкий та зручний доступ до будь якої інформації для платників податків, що дозволяє їм «зменшити трудові витрати на ведення обліку та звітності та підвищити свій податковий потенціал» **[Error! Reference source not found.]**. Такими засобами інформаційної підтримки платників податків можуть бути «електронні сервіси, що дозволяють здійснювати оплату податків та подавати звітність в онлайн-режимі, що дозволяє попередити порушення податкового законодавства та зменшення ризику нарахування штрафних санкцій» **[Error! Reference source not found.]**.

Важливим чинником розвитку регіонів є не лише процес формування їх доходів та податкового потенціалу, але й основні напрямки витрачання цих коштів. Для цього необхідно забезпечити чітку систему планування витрат та контролю за їх витрачанням, а також здійснювати постійний моніторинг та аналіз результатів виконання профінансованих проектів та програм. Це дає змогу забезпечити потреби у якісних комунальних послугах («забезпечення водопостачання, водовідведення, тепlopостачання, газопостачання, електропостачання, збирання та переробку відходів, управління муніципальною власністю, транспортні послуги та інші»); інфраструктурних («розвиток громадського транспорту, підвищення якості доріг (велосипедних, пішохідних

та для автотранспорту)), послугах з охорони здоров'я («забезпечення населення якісними медичними послугами, наявність лікарень та легкої доступності до них»); освітніх послуг («забезпечення безперешкодною можливістю отримувати якісну освіту»), а також розвивати туризм та інші сфери економіки [Error! Reference source not found.].

Досягнення цієї мети потребує залучення якомога більшої частини населення до процесу моніторингу витрачання коштів органами місцевого самоврядування з метою максимізації їх ефекту та підвищення якості місцевих послуг. При цьому, важливим фактором у підвищенні податкового потенціалу є залучення кваліфікованих кадрів та фахівців з різних галузей, які зможуть забезпечити необхідний рівень послуг та підвищити ефективність управління.

До інших способів підвищення податкового потенціалу регіонів можна віднести наступні (рис. 3.2).

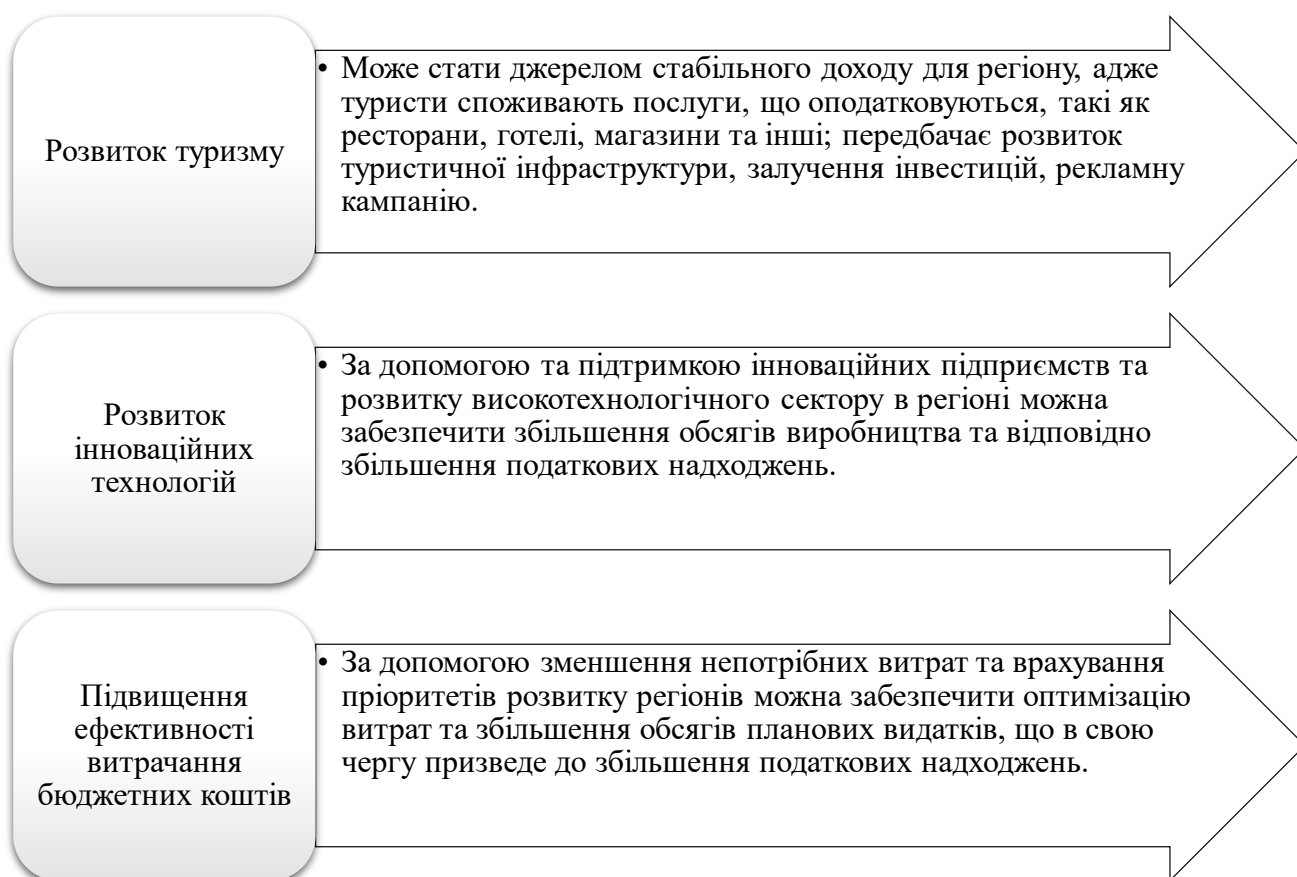

Рис. 3.2. «Шляхи підвищення рівня податкового потенціалу регіонів»

Примітка: складено та розраховано автором за даними [Error! Reference source not found.].

Забезпечення ефективного використання податкових надходжень та розвитку малого та середнього бізнесу, розвитку туризму, підвищення рівня фінансової грамотності населення та інші заходи можуть допомогти збільшити податковий потенціал регіонів та забезпечити сталість та ефективність їх фінансової системи. Важливим елементом також є визначення пріоритетів та стратегії розвитку регіонів, яка враховує місцеві особливості та потреби мешканців. Реалізація такої стратегії дозволить забезпечити «стійкий та ефективний розвиток території, підвищити рівень життя населення та забезпечити стабільність та економічний розвиток на місцевому рівні» **[Error! Reference source not found.]**.

Для реалізації податкового потенціалу регіонам необхідно мати ефективний механізм контролю за бюджетними витратами, а також забезпечити підвищення фінансової грамотності населення та підтримку місцевих суб'єктів господарювання. Успішний розвиток регіонів потребує розробки стратегії розвитку, яка «враховує місцеві особливості та потреби населення, а також забезпечує розвиток інфраструктури та соціальних послуг».

Надзвичайно важливою є співпраця з іншими регіонами, державними та міжнародними організаціями з метою обміну досвідом та фінансуванням спільних соціально-економічних проєктів, отримання грантів. Однак, така співпраця передбачає комплексну роботу з підвищення податкової свідомості населення, покращення податкової адміністрації, розвитку інфраструктури тощо.

Варто зауважити, що кожний регіон України має свої особливості, тому підвищення податкового потенціалу має бути індивідуально організоване. Всі зусилля уряду, місцевих органів влади та громадян мають спрямовуватися на «підвищення податкової свідомості, покращення податкової адміністрації та збільшення податкового потенціалу». Це стане основою для стабільності та зростання на місцевому рівні, а також забезпечить більш якісний та ефективний розвиток країни загалом.

Отже, регіони України мають значний потенціал для збільшення податкових надходжень, який може бути реалізований шляхом ефективної податкової політики та розвитку економіки на місцевому рівні. При цьому, важливе місце посідає залучення інвестицій та розвиток підприємництва на регіональному рівні, що може стимулювати зростання ВРП, і як наслідок ВВП.

Висновки до розділу 3

При дослідженні проблем та шляхів удосконалення формування податкового потенціалу регіонів ми окреслили такі напрямки його підвищення:

1. Якісне планування та прогнозування доходів та витрат місцевих бюджетів з використанням сучасних технологій, ефективне управління бюджетними ресурсами та тісна співпраця з суб'єктами господарювання та громадськістю.

2. Стимулювання інвестиційної діяльності, зокрема через залучення інвестиції в розвиток технічної інфраструктури, підвищення якості житлово-комунальних послуг, покращення соціальної інфраструктури тощо.

3. Підтримка підприємницької діяльності та стимулювання розвитку бізнесу у відповідному регіоні, що можна забезпечити через програму доступного кредитування бізнесу, надання місцевих грантів та пільг.

4. Здійснення просвітницької діяльності через підвищення рівня податкової культури платників податків, шляхом надання інформаційної підтримки та розширення доступності до послуг консультаційного характеру.

5. Стимулювання розвитку туризму та інноваційних технологій сприятиме створенню нових робочих місць, що у перспективі дозволить отримувати додаткові фінансові ресурси у вигляді сплачених податків та зборів.

6. Розробка ефективного механізму здійснення контролю за витратами

місцевих бюджетів з боку громадськості та підтримки місцевих виробників та суб'єктів господарювання.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження оцінки та прогнозування податкового потенціалу регіону ми доходимо до таких висновків:

1. Податковий потенціал – це можливості залучення додаткових податкових надходжень до місцевих бюджетів та є складовою податкового інструментарію реалізації фіскальної політики держави на регіональному рівні та передбачає визначення податкових надходжень у майбутньому, а його оцінка дозволяє вирішити такі проблеми як прогнозування доходів відповідних місцевих бюджетів та їх податкоспроможності.

2. Податковий потенціал регіону включає в себе три основні компоненти: реалізовану, нереалізовану та прогнозовану. Зокрема, реалізована – складається з фактичних податкових надходжень, нереалізована – включає в себе податкові пільги, податковий борг та «тіньовий сектор» економіки, а прогнозована – є потенційно можливою базою оподаткування, яка виникає при економічному зростанні існуючих та створенні нових суб'єктів господарювання.

3. Для забезпечення ефективного функціонування регіонів необхідні фінансові ресурси, які б дозволили органам місцевого самоврядування здійснювати у повній мірі покладені на них функції, зокрема такими ресурсами є податки та збори. За результатами 2022 р. податкові платежі склали 70,9% у загальній структурі доходів місцевих бюджетів, а їх обсяг становив 393,5 млрд. грн., що на 13,5% більше аналогічного показника 2021 р. Найбільшу частку у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів займають податки на доходи, прибутки (близько 70% усіх податкових надходжень), місцеві податки та збори (понад 20%) та внутрішні податки на товари та послуги (близько 5%).

Дослідження податкових надходжень в розрізі регіонів, показало, що найбільше податкових надходжень на одну особу припадає на Дніпропетровську обл., Львівську обл., Полтавську обл., Харківську обл., Одеську обл., та Київську обл., що свідчить про високий рівень економічного розвитку вище наведених регіонів, які є переважно промисловими. При цьому, низький рівень податкових

надходжень на одну особу, спостерігається у Закарпатській обл., Кіровоградській обл., Тернопільській обл., Чернівецькій обл., Херсонській обл. та Луганській обл., що є, переважно аграрними регіонами (окрім Луганської обл., показники якої низькі через окупацію частини території та веденням військових дій).

4. За період 2018 – 2022 рр. найвищий рівень податкового потенціалу має м. Київ, хоча дані аналізу свідчать про спадну динаміку цього показника. Окрім того, високими показники податкового потенціалу характеризується Полтавська (1,57 – 2,32), Дніпропетровська (1,68 – 2,76) та Київська (1,2 – 1,49) області, а найнижчий рівень податкового потенціалу притаманний Рівненській (0,32 – 0,37), Тернопільській (0,26 – 0,34), Закарпатській (0,21 – 0,26), Чернівецькій (0,18 – 0,22), Херсонській (0,2 – 0,38), Донецькій (0,19 – 0,3) та Луганській (0,03 – 0,04) областям.

Прогнозування показників податкового потенціалу на період 2023 – 2026 рр. дозволило виявити динаміку податкових надходжень в регіонах на середньострокову перспективу. Зокрема, для більшості регіонів України спостерігається лінійне зростання рівня податкового потенціалу, однак, є території, податковий потенціал яких суттєво змінюється в залежності від військово-політичної та економічної ситуації, зокрема це стосується Дніпропетровської, Донецької, Київської, Харківської, Запорізької, Одеської, Херсонської областей та м. Києва.

5. Проблемними аспектами збільшення податкового потенціалу регіонів України є: низький рівня податкової культури серед населення регіонів; недостатня координованість дій та співпраця між органами державної влади та місцевого самоврядування; відсутність розвинутої інфраструктури на певній частині території регіону; недостатня кількість кваліфікованих кадрів у сфері податкового управління та аналізу даних на регіональному рівні. Наведені чинники спричиняють зменшення податкових надходжень на відповідній території, що в результаті скорочує рівень її податкового потенціалу.

До напрямків підвищення податкового потенціалу регіонів можна

віднести:

- якісне планування та прогнозування доходів та витрат місцевих бюджетів з використанням сучасних технологій, ефективне управління бюджетними ресурсами та тісна співпраця з суб'єктами господарювання та громадськістю;
- стимулювання інвестиційної діяльності, зокрема через залучення інвестиції в розвиток технічної інфраструктури, підвищення якості житлово-комунальних послуг, покращення соціальної інфраструктури тощо;
- підтримка підприємницької діяльності та стимулювання розвитку бізнесу у відповідному регіоні, що можна забезпечити через програму доступного кредитування бізнесу, надання місцевих грантів та пільг;
- здійснення просвітницької діяльності через підвищення рівня податкової культури платників податків, шляхом надання інформаційної підтримки та розширення доступності до послуг консультаційного характеру;
- стимулювання розвитку туризму та інноваційних технологій сприятиме створенню нових робочих місць, що у перспективі дозволить отримувати додаткові фінансові ресурси у вигляді сплачених податків та зборів;
- розробка ефективного механізму здійснення контролю за витратами місцевих бюджетів з боку громадськості та підтримки місцевих виробників та суб'єктів господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова А. С. Податковий потенціал регіонів України: проблеми та шляхи подолання. *Глобальні та національні проблеми економіки*: електрон. наук. фахове вид. Миколаїв: МНУ, 2017. Вип. 16. С. 631–636. URL: <http://global-national.in.ua/pro-zhurnal>
2. Башуцька О. Податкове планування та прогнозування в системі податково-бюджетного регулювання. *Наука й економіка*. 2010. № 1 (17). С. 7–10.
3. Валовий регіональний продукт у 2018 – 2022 рр. (за даними Державної служби статистики України). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>
4. Герасимів З. М. Основні підходи до розуміння поняття «регіон». *Агросвіт*. 2012. № 5. С. 24 – 26.
5. Горський Н. В. Податковий потенціал в механізмі міжнародних відносин. *Фінанси*. 1999. № 6. С. 27-30.
6. Державний веб-портал бюджету для громадян. URL: <https://openbudget.gov.ua>
7. Десятнюк О.М., Ткачик Ф.П. Роль податкового потенціалу в розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Світ фінансів*. 2021. № 1(66). С. 77–88.
8. Долішній М., Мошенець О. Ринкові механізми регіонального управління. *Регіональна економіка*. 2001. № 1. С. 7–17.
9. Дорогунцов С. І. Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка: підручник. Київ: КНЕУ, 2005. 988 с.
10. Дослідження «Податковий потенціал об'єднаних територіальних громад: проблеми та перспективи» від Науково-дослідного інституту регіональних проблем імені Тараса Шевченка НАН України. URL: <https://ndi.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/podatkovyj-potencial-obednanyh-terytorialnyh-gromad-problemy-ta-perspektyvy.pdf>
11. Економічна енциклопедія. Том 3: П-Я / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. 952 с.

12. Європейська асоціація місцевих держав та регіонів. URL: <https://www.ccre.org/en>
13. Спіфанов А. О., Сало І. В. Регіональна економіка. 2-ге видання. Київ: Наукова думка, 2000. 344 с.
14. Іванов Ю.Б., Тищенко О.М., Давискиба К.В. Оцінка розвитку оподаткування та його взаємозв'язок з рівнем соціально-економічного розвитку регіону. *Фінанси України*. 2005. №12. С. 6-12.
15. Іванова А. М. Оцінка податкового потенціалу місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Ефективна економіка*. 2023. №1. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.11.42>
16. Каламбет С.В. Податковий потенціал: теорія, практика, управління: наукова монографія. Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2001. 304 с.
17. Калустян Я. В. Теоретичні підходи до визначення податкового потенціалу регіону. *Економіка будівництва і міського господарства*. 2011, Т. 7. № 3. С. 183–190.
18. Канєва Т. В., Рубан М. О. Оцінювання податкового потенціалу адміністративно-територіальної одиниці. *Проблеми економіки*. 2018. № 3 (37). С. 191–200.
19. Кириленко О., Максимчук О. Капітальні інвестиції з місцевих бюджетів: сучасна практика та перспективи вдосконалення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №.2. С.5-12
20. Концепція розвитку об'єднаних територіальних громад до 2027 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-konceptsiyi-rozvitku-obednanih-teritorialnih-gromad-do-2027-roku>
21. Крисоватий А. І., Кізима А. Я., Маслій В. В. Планування та прогнозування податкових надходжень: навч. посіб. Тернопіль : Економічна думка, 2011. 260 с.
22. Крисоватий А.І. Теоретико-організаційні домінанти та практика реалізації податкової політики в Україні: монографія. Тернопіль : Карт-бланш, 2005. 371 с.

23. Кузьменко Г. Сутність податкового потенціалу як економічної категорії. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2013. Вип. 24. С. 297–306.
24. Лук'яненко І.Г. Прогнозування податкових надходжень за допомогою моделей. *Фінанси України*. 2001. № 7. С. 89–98.
25. Меламед М. Валовий внутрішній продукт України та його податковий потенціал. *Вісник національного банку України*. 2005. №5. с. 26
26. Мельник С. А. Управління регіональною економікою. Київ: КНЕУ, 2000. 124 с.
27. Міністерство фінансів України (офіційний сайт). URL: <https://www.minfin.gov.ua/>
28. Мірчев О. В. Розвиток податкового потенціалу в умовах трансформації бюджетної системи України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.04.01. Ірпінь, 2006. 19 с.
29. Міщенко Д. А., Перетяцько А. В. Податковий потенціал як основна складова бюджетних можливостей регіону. *Ефективна економіка*. 2017. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>
30. Опихана Н. Є. Регіональний податковий потенціал в Україні. *Фінанси України*. 2004. №2. С. 122–125.
31. Організаційно-економічний механізм розвитку регіону: трансформаційні процеси та їх інституційне забезпечення: Монографія / за ред. А.Ф. Мельник. Тернопіль: Економічна думка, 2003. 608 с.
32. Пасенко В. Формування поняття «податковий потенціал регіону», визначення його ознак та структури. *Науковий потенціал світу – 2005: мат. II міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 19–30 вересня, 2005 р.)*. Дніпропетровськ, 2005. Т. 6. С. 80–81.
33. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755 – VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
34. Поповкін В.А. Регіонально-цілісний підхід в економіці: монографія. К.: Наук. думка, 1993. 220 с.

35. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. Верховна рада України: офіційний веб-сайт. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156-19>
36. Регіональна політика і механізми її реалізації / за ред. М.І. Долішнього. Київ: Наукова думка, 2003. 503 с.
37. Скорик М.О. Інфраструктурні виклики об'єднаних територіальних громад України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2021. № 8. DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-8-7507>
38. Супруненко С. А. Податковий потенціал в стратегічному податковому плануванні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2015. Вип. 13. С. 225–229. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_13_52.
39. Тарангул Л. Л. Податкова політика та економічний розвиток регіонів: теорія, методологія, практика: автореф. дис. д-ра екон. наук. НАН України. Ін-т екон. прогнозів. Київ, 2003. 32 с.
40. Тарангул Л.Л. Оподаткування та регіональний розвиток (теорія і практика): монографія. Ірпінь: Академія ДПС України, 2003. 286 с.
41. Українська асоціація міст (Асоціація українських міст). URL: <https://auc.org.ua>
42. Центр громадських ініціатив «Ідеї змін»: громадська організація. URL : <https://civilmplus.org/uk/organizations/gromadska-organizatsiya-tsentrgromadskih-initsiativ-ideyi-zmin/>
43. Центр регіональних досліджень. Cedos. URL: <https://cedos.org.ua/>
44. Центр розвитку місцевого самоврядування. URL: https://youcontrol.com.ua/catalog/company_details/43827931/
45. Цимбалюк І. О. Фіскальний простір інклюзивного розвитку регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 500с.

46. Чисельність населення (за оцінкою) станом на 1 січня у 2018 – 2022 рр. (за даними Державної служби статистики України). URL: <https://www.ukrstat.gov.ua>

47. Moses L. M. Location and the Theory of Production. *Spatial Economic Theory*. New York; London, 1970. 526 p.